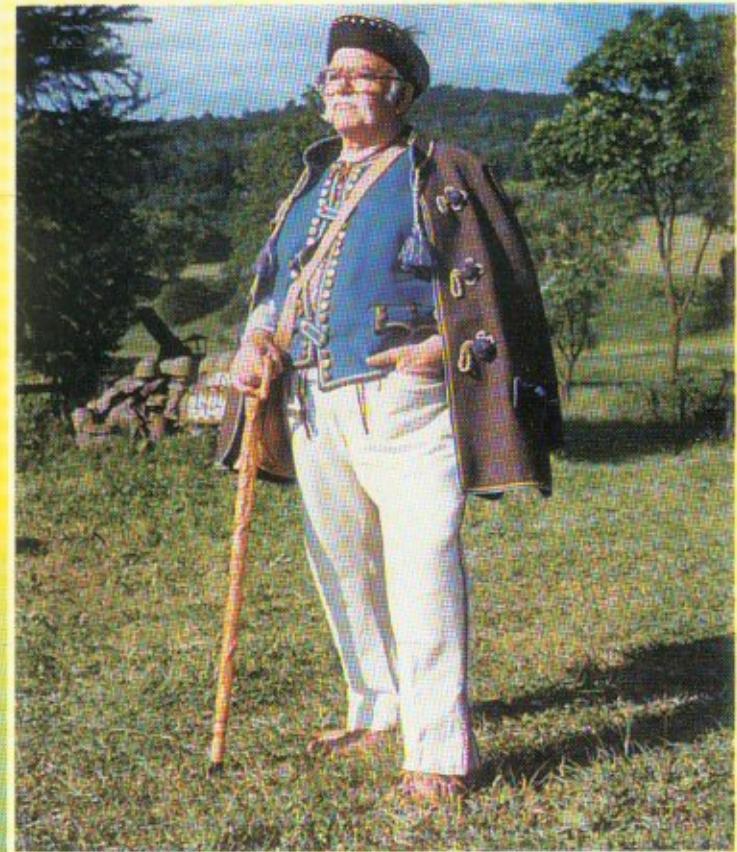

ISBN 83-87282-59-6

ЗАГОРОДА

Музейне Товариство в Зиндранові
№ 3(26) 2000

Towarzystwo Muzealne w Zyndranowej

Zahoroda

Загорода

КУЛЬТУРА, ИСТОРИЯ І ПАМЯТКИ
ЛЕМКІВ В ПОЛЬЩІ

Zahoroda

KULTURA, HISTORIA I ZABYTKI
ŁEMKÓW W POLSCE

Редакція Кварталника Музею лемків
"ZAHORODA"
Zyndranowa 1, 38-454 Tylawa
tel. 013 43 307 12

Foto na okładce: przód - Mychajlo Kostyk
tył - rzeźby w Muzeum z Zyndranowej

№ 3 (26)'00 * Загорода * 1

ЩИРА КРАСНА ПОДЯКА

За дари грошовы і поміч на існування і розвиток музею – скансену на видаваня квартальника музейного Загорода і за іншы експонаты даруваны для музею.

Владек Максимович з США	50 дол. амер.
Лешко Худик	Новогард
Григорий Пецух	Закопане
Петро Феціца	Краків
Николай Курдила	Щечин
Павло Лопата	Торонто
Ваньо Дзядик	Злотория
Ваньо Гоч	Канада
О. Прот. Павло Березняк з Канади	20 дол. кан.
Zdzisław Grad	Warszawa

Анна Панцьо Ів. Франківск – Україна – жіночий комплект лемківського одягу.

Петро Когут Львів – Україна – довоєнни календарі, книжки і газеты.

Вшыткым жертводавцям за поміч – дары грошовы і інши памяткы музейны.

*Велике Боже заплат.
Рада музейного Товариства.*

СЛОВА ДО ЧИТАЧІВ

ШАНОВНЫ I ДОРОГЫ ЧИТАЧИ

По 3-х місяцях перерви зас витамеся з Вами юж з осінним поздоровліњом і найліпшим жычиньом.

Красна подяка Вшыткым хто принимат і читат наш музейный квартальник і Вшыткым, котры помагают го oddati в руки зацікавленым. А певно найбівшу поміч в тім діяню приділяют священники і діяче церковны в своих парафіях.

Даєме знати, же в остатніх місяцях мame веце дописів до "Загороды". Не даме рады вшытко нараз друкувати, за што Дописувачів перепрощаме. В тім велико-ювілейнім 2000 році існування християнства пережываме дуже церковных святкувань крім свят – імпрез культурowych. О церковных праздниках чомси никто до нас не пише. Может і зато, же новини релігійны друкуються в церковных календарях і в православнім квартальнику "Антифон".

Згадуєме о музейнім святі в Зиндронові і о ювілейні 20-ті Ватрі на выгнаню в Михалові, бо досталиме дописы. Не мame описів ани знимок о фестивалях в Свиднику і Меджилабірцях на Пряшівщині, ани о Ватрі в Ждині і о святі в Мокрім в нас в горах. О тых святах і о 2-гім лемківськім фестивалі в Гутисках на Україні били дописы в "Нашім Слові" на "ЛС".

Доля музею ЛК в Зиндронові без змін, як в поміщеных документах Освідччина і Децизия. Єдна лем користна зміна, же на протів музею по другій стороні дороги будується паркінг, на якім юж ставляны сут авта і автобусы. Лем зробліня доброго паркінгу то дос великий кошт. І зас треба просити о поміч жычливых люді, бо Рада музейна нема жадных фондів.

Деякы новини і о нарадах Сеймовой Комісій в горах в днях 26-28. 09 будеме писати в наступнім н-рі 4\ 2000 р.

Редакция Загороды.

СПОМИНЫ ЛЕМКІВ

Під розвагу молодшым „Загороди”.

Розмову з людьми з наших сторін провадить Владек Максимович.
Глядайте нас під тим знаком – Дерево –

Я Владек Максимович, представляю мою розмову з шановним паньом Параском ПИРЕНЬ з роду ШВАГЛА, котра ту поділиться з Вами читателі вспоміньюм своєго пережиття.

В.М. Оповідкте мі дашто про своє житя, як сте ся називали з дому?

П.П. Я походжу з Тильови з роду Шваглів. Вродилася в Тильові в 1926 році. Моя мама била з Завадки Риманівської, од Барнів. На схід переселилася лем братова.

В.М. Як то було коли Німці верталися за сходу?

П.П. Там в нас було барз страшні. Були велики бої, а фронт стояв майже шіст місяців.

В.М. А як було в 1945 році?

П.П. Былизме тоді в Тильові. Переходило руске військо і хтоси зачав кричати: - "війна ся скінчил, війна ся скінчил." Памятам як надлітіли руски самольоти і почали сипати бомби. Мама гварят - "треба піти видоїти корови." Пішли з майом сестром. Як перешлизме через ринок до стайні, то за нами влетіло до стайні 5-х німців в чорних мундурах і в тій нашій стайні сховалися разом з нами. Жадної кривиды нам незробили і внет втекли дальше в керунку границі. Коли зме вернули, люди урадили, жеби забрати худобу і што можна зо собом і скритися в лісі. Сідили ми в тим лісі цілий ден. Коли в потребі постановили з ліса вийти, а в незнаний більше ситуації для безпеченості ішли зме з білом плахтом, підішло до нас трох руских вояків і питают нас - хто ми? Ми ім одповіли - же ми з того села а сховалися в лісі. Они нам повіли - втікайте одталь скоро бо ту наставлени катюши, то як зачнут стріляти то вас вшитких поубивають. Тоді вшитки люди через гори пішли до Завадки, бо на Тильову били юж з катюш. По тій стрилянині катюшами на Яслинській дорозі лежало повно позабиваних німців.

В.М. А як то ся стало, же сте ся записали іхати на схід?

П.П. Як юж ся тата війна скінчил, то вшитко було понищене. Приходили люди деси од Сянока до нас до руских і просили, же они

мают вшитко знищене і спалене то - може бысте нас забрали там на схід? Нашы люде як ся о тім довідали, то тыж гдекотри хотіли іхати. Мій тато тыж пішов в тій справі до руских, а они му повіли - маєш хату, маєш корову, то сід. Потім то юж зачалися записувати. З Тильови позаписувалися навет тоти богатши, але переважні што мали спалени хъжки. Було то в марци 1945 року. Была тогди страшна зима і біда але хто ся записав то юж поіхав. Пришла осінь 1946 року і примусове висідлання на всхід. Зробили зобрања і вичитали нам назвиска родин котри мусят виіхати на схід. За дві години юж підставлено нам військови фурманки, а вояки ходили по хъжках з кріком - "паковаць се, паковаць!" Того што тогди діялося, описати ся не даст. Моя мама заладувала на tot іх військови віз зерно і штоси там бівше, а решту почала пакувати на свій віз. Закля мама спостерегла, то тамтого воза військового з нашим добром юж не било. Вшитко нам вкрали. Вигнали нас вшитких з домів і з тъма возами стояли на дорозі і так тримали аж до ночі, а військо ходило і справджало, ци дахто ся не залишів. Потім іхализме через польськи села. Быв то юж вечер і тоти што нас конвоювали і повинни били охоронно пильнувати, то нас нападали. Заберали нам худобу, били нас і крали што хотіли. Так допровадили нас аж до Вороблика. В Вороблику тримали нас в провізоричних бараках. Три тижні в Вороблику чекали зме на вагони. Не було чим кормити худобу, то мій тато пішов до польської родини просити о поміч бо мализме такоже коня. Заміст помочи то тата так барз збили, же тато хвори перележав 4 тижні і немігся навет порушати. З того Вороблика мали нас вивезти на схід - бо тогди юж примусово виганяли на схід. Моя тета Кавочканя пішли до знайомого поляка в Мейсцу Пястовим і попросила о поміч. Пришли і забрали нас до себе, до села Мейсце Пястове. За кілька днів тамтых люди з Вороблика заладували до вагонів і повезли на схід, а ми осталися. Мама, тато і сестра пішли до Тильови. Там юж никого з наших людів не було, лем військо ся блукало. Як тато вернув до Тильови, то і іншы наши люді почали приходити з укриття перед виселеньном. І заз було в Тильові трохи наших лемків, але були юж і поляки што заняли наши газдівки. Тоти што зостали, а дуже люди зостало, приступили до засипування пофронтових окопів і почали господарювати і так помалы доходили до себе житово.

В.М. То быв рік 1946. Вернулися до Тильови і як було дальше?

П.П. В маю 1947 року пришли до нас з У.Б. \Ужонд Безпеченсьства\ і замешкали в нашім домі. Ходили по селі. Никому нич не гварили, а вечером вертали до хъжки. Мама деси довідалася, же списуют люди

бо будут нас виселяти, та вечерьом гварят тому поручникови - "пане поручнику, чому пан нам ніц не пове? Мисьми се доведзелі же бендзене людзі виганяць. Ми ніц не завінілісъми." А він одповів: - "Пані Шваглова, ви ніц не вінні, але там в гурах єст Українска Повстаньча Армія і ми стонд мусіми вас виседліць на захуд, жеби ту не било українцув, тилько самі поляци. Там кшивди вам нє бендзене. Пороз силами вас по польських віосках по єдней, две родзінє. Вас юж польком не зробіми, але ваше дзеци юж бендом полякамі." І так ся стало. Поспісували, приходили до війта Круля і там ся довідували яка то фамелія, яка родина. Гдекотри люди тому Крульови навет платили, жеби іх залишив. Мій тато якби заплатив, то тиж би нас лишили. Кого tot війт - поляк, визначив, то того вигнали. Він тим рядив. Деси з кінцем мая прийшло польське войско, обступило село, зобрали люди в школі і повіли, же за дві години мусиме ся випровадити. Люде розишли ся домів. Видавалося нам, же для нас кінчиться сьвіт. Як нас виганяли на захід, то юж било кус інакше. Тиж нас спакували, довезли до Коросна і там нас огородили дротами, але внет заладували на вагони і повезли на захід.

В.М. З яких сел були там люде?

П.П. Были з Завадки Риманівской і Терсьцяні. Ришканя іхала з нами. Нас з повіту кросьнянського привезли до Любінія Легніцкого. Били тиж з нами Кухти з Королика. Дивне, же села Поляни і Вильховець никто не рушав. З Любінія нас розвозили по селах. Нас завезли до поляка што мав фольварк і там в нього зме робили. Намнич не помагали ани через дорогу, ани юж на заході, а за тутор роботу в фольварку давали нам кус муки і так ся жило. Потім якоси перенеслизмесь до Маломіць. Там мализме юж лекше.

В.М. Чи памятате як і хто вам помог?

П.П. Так, там наши люде мали знайомості в тим рускім колхозі. Але як юж вивозили і руских то тогда наши люде почали займувати ліпши доми. Троху нам в тим помагав шовтис Лясковски, а кус і сами руски і так зачализме газдувати.

В.М. Початково рідко, але як ся наши люде познаходили..

П.П. ...бо спотикуали ми ся в костелі, а потім в церкви. Там тогда в церкви дяком бив Іван Крет родом з Мацини Великої. Костел тот был по протестанцкий, приділений нам пізнішче на церков. Я в Маломіцях не билам довго, бо як сміся видала в 1949 році, то внет зме виїхали.

В.М. Мужа Феца то хибалъ зналисте іщи з дому?

П.П. Так, знalam го знала іщи зо школи в Завадци.

В.М. Де сте го нашли, або він вас?

П.П. Я мишлю, же як было весіля Петра Кирпанового. Я тогди билам дружком і Марися Кавочкова. Мій дружба деси ся заподів чи посварив, та єм махнула на нього руком. А Фецьо Пирень тиж быв на тим весілю, взяв ня танцювати і так змеся познали. Він мешкав в селі Кухарові - Шкляри. По тім весілю приїжджал до мене дост часто, но і дошло до весіля. Одбылося оно в хыжи на Крижівці.

В.М. Повідають люде, же было то барс красне лемківське весіля таке як в горах і же цигане грали навет на басах. Же они были навет деси з Гирови чи так было?

П.П. Цигане грали на весілю як оддавалася моя сестра Марися, але то юж было деси в 1955 або навет 1956 році. Я на тім весілю не бывал, бо бывал юж в горах в Тильові і юж малам мали діти.

В.М. Чи сестра Марися як вишла замуж то зараз виїхала до Америки?

П.П. Ніт. Найперше пішла до Щецина, там одкаль він быв. Она поїхала юж з дітми але іщи на рік перед нами. А ми виїхали в 1954 році.

В.М. Тепер мі повідкажте, чого сте вернулися назад домів в горы в 1954 році - чи ви хотіли, чи мусіли?

П.П. В Маломіцах не мализме своєї хати. Муж хотів вертати, хоц в Тильові тиж не мализме где мешкати. Але в Тильові малам сестру і як Фецьо вернув - бо перше сам поїхав, то юж єм знала, же затримамеся в сестри. Потім зме ся перенесли до такої хижі, што люде з ньой виїхали на Україну. Мешкав в ній перше Іван Гриненко, але він побудувався і пішов до нової, а ми до той старої. Як ми винеслися, то до Гані хати приїхала зо заходу сестра Нацка, а мы юж зачали будувати собі нову хыжу. Побудувализме і могли зме там мешкати, а ту пищут з Америки абы там іхати. Виробили нам папери, бо і тета Кавочканя тиж хотіла жебызме поїхали і так ся стало же поїхализме.

В.М. Чи з гір не виганяли вас назад на захід?

П.П. О виганяли, виганяли. Мализме ріжны прикрости, бо поляки не хотіли допустити аби наши люде верталься назад до гір. Робили розмаїти перешкоды.

В.М. Чи з вашої родини дахто поїхав на схід?

П.П. З Тильови поїхали мойой теты кузине з сестром моего тата.

В.М. Чи памятате коли помер ваш тато?

П.П. Тато помер в 1954 році. Мав 66 років. Він поїхав з нами в гори там помер і там єст похованый.

В.М. А коли померли мама?

П.П. Як добрі памятам, то хыбаль в 1983 році. Мама хворіли на цукрицю.

В.М. Повідже мі дашто про Кубу бо о тім Кубі хочу бівшє знати.

П.П. Тета Кавочка все повідали - а бодай го Бог благословив. Куба ходив по селах, робил шафлики, помагав дров нарубати і во вшыткім помагав.

В.М. А одкаль він быв? Повідают, же звався Куба Корец з Теодорівки?

П.П. Ніт, він быв з польського села - поляк. Бесідував по польськы але на русинах ся виховав.

В.М. Коли він помер?

П.П. Хыбаль перед війном. То быв барз добрий фаховец. Він преповідав, же "ту в турас такі час пшийдзе, що косьцьоли се спалью і же ту ніц не бендз." І таки час пришов, же нич нес - вшытко знишили.

В.М. Чи дашто знаете о Любатові?

П.П. Ніт, нич не знам, бо ми були дос далеко.

В.М. Што памятате іщи з Маломіц?

П.П. Памятам як ся женила Ганя Ткачова, бо були зме на весілю. Потім то юж виїхали зме до гір.

В.М. Чи були сте даколи в Лемко - Парку?

П.П. О так, були там кілька раз. Барз ся мі там подабало, та і своїх люди там спотикали дуже. То було тогди як були зме ту в Америці. Потім з Канади то рідко зме приїжджали.

В.М. Там в Лемко - Парку ходив такий старий чловек з таком гірськом ризбленом палицьом, чи може знаете як він ся називав?

П.П. Не знам. Спотикали там Завійских, Рудавских. Знам Геренчаків, бо як він свій гавз ремонтував, то кус зме помагали зо сестром порядкувати по ремонті. Я чула, же тот Лемко - Парк ся розлітє, а то дуже шкода.

В.М. Я хочу вам гарді подякувати за то же хотілисте оповісті о своєму житю. Дякую вам.

Глядайте нас під тым адресом інтернету:

<http://lemko.org/wisla/malomice/>

ДВАДЦЕТА В МИХАЛОВІ

Так ся юж приняло, же дві найвекшы лемківськы ватры мають своє почесне місце в культуральнym жытю лемків. Мають тіж свое стале місце в календари імпрез.

Михалівська Ватра все ест організована в першу пятницю і суботу серпня. То добрий час як бы брати під увагу погоду, бо все ест тепло і не треба носити паразоля.

Того року Ватра розпочала ся 4 серпня о 20 год. Традиційно отворил єй Андрій Копча – Ведучий Головного Заряду Стоваришия Лемків – а оген розпалив найстарший лемко Михалова Ярослав Гербут.

Ведучий Стоваришия привітал гости і ватровичив, а серед гости были: послове, бывшый воєвода та повітовы, гмінны і місцевы власти і прихильники нашой Ватры. Однако не вшытки запрошены гости приїхали але за то памятали про нашу ювілейну Ватру. Сучасний воєвода з Вроцлавя прислав писмо з жыччинами для організаторив і ватровичив. Горячыма оплесками участники ювілейной XX – той Ватры приняли поздоровління, жычыня і заклик до повороту на рідну Лемковину якы надіслав Голова Рады Музейного Товариства в Зиндранові Федор Гоч.

На ватрянім полі не трепотали державны прaporы ани не мал нихто претенсий, же хтоси ся хоче вчыти такой ци іншой

Ватра в Михалові

Ватра в Михалові

мовы, бо то імпреза культуральна. А пред політъком юж давно остеригал Амроз.

Перший виступил ансамбль “Кычера” під керивництвом Юрка Старинского з пісньом “Тяко жити на чужыні”, бо так тепер зачынат ся Ватра. Велькі жаль, же юж не може виступити “Лемковина”. Як бы так разом заспівали то певно було бы іх чути на Лемковині. Але добри, же “Кычера” ся розвиват і стає міцніжше на ногах та розвеселят не лем нас, але і жытелів інших держав Європы. В остатнім часі “Кычера” концертнула на фестівалі “Червена Ружа” в Рускім Керестури, а потім в Республіці Сербській, Італії, Хорватії і Чехах.

В пятницю виступил ансамбль з Руского Керестура, который юж третій раз мал нагоду быти в Польщі, але перший на Ватри. Барс ся ім в нас подабало і здивували ся, же так зме розшмарен, а так дуже приіхало лемків на Ватру. “Пульс” з Прешова виступил в барз малым складі, бо тепер артисти одпочивають.

Мала ціж свій уданий речіталь Агнешка Коробчак з Вроцлавя. Юж другій рік на Ватри виступил лемківський факір – гуморист Володимир Тудий родом з Богушы, а тепер мешканец Фльориды і Креници. Повідал, же на зиму буде ся преносил до США, бо на Фльориді не є морозу. В пятницю нашло ся тіж місце на

“Вспомини історій ХХ-ліття Огниск і Ватр в Михалові”. Організаторы не забыли про первых ініціаторів встречі при огнисках, которы помаленьку розросли ся до такої великой імпрезы яком стала ся Ватра. На закінчыння первого дня

Ватры виступил фольковий ансамбль “Худоба” з Вроцлавя.

В суботу імпреза розкручала ся ліниво, бо декотрим тяжко было вставати про сьпів ци музыку або пиво. Но а тоты што ночували дома ціж мусіли свое одоспати.

Як юж ся назберало кус ватровичив то на сцені зачали виступляти ансамблі. А было што обзерати і слухати. Дуже оплесків зобразив ансамбль “Марешка” з Калуша зо знаным участником лемківских ватр і Русаль Васильом Шкымбом.

З великим зацікавлінью оглядали ватровиче ансамбль “Красія” з Ужгорода з красными дівчатами.

Жебы молоды хлопці могли ся розрушати в програмі нашло ся місце і час на спортывны змагання. Пред полуднем презначено дост дуже часу для наймолодших лемків. Проведено конкурс верша і рисунку, та конкурс сьпіванок. Барс тішыло серце, же так дуже діточок горне ся до свого і хотіло взяти участь в тых конкурсах. Думам, же декотры з них даколи найдут свое місце в “Кычери”.

По полудни зас виступляли ансамблі – “Красія”, “Марешка”, “Пульс”, “Рускі Керестур”, “Смерек” но і на закінчыння “Кычера”. Свое місце на сцені мала тіж модала сьпівачка Анна Чеберенчик зо Львова. Жебы уrozмаітити програм, проведено конкурс “Знамвшытко о Лемковині”. Было кус історії, географії та зывідань о ріжны назвы лемківски, часто юж не ужываны.

Ватру закінчыл музичний ансамбль “Водограй”. И грав до білого недільного рана.

Записав В. Дзядик.

ПРО ФУНДАЦІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВ У ЛЬВОВІ

1996 рік з вибором нового голови ФДЛ п. Ярослава Швягла почався новий етап розвитку і піднесення фундації. Лемківський патріотизм, ділові зв'язки з різнянно молодий ентузязм дали змогу Ярославі Швяглі вивести фундацію за межі Львова, області і України.

Про фундацію заговорили в багатьох районах області. За допомогою фундації в багатьох районах було проведено скорботну дату 50 річчя акції "Вісла". Зокрема голова і члени фундації Швягla Я., Когут П., Дуда Я., Солинко Д. побували в Пустомитах, де в районному домі просвіти при заповненому залі, фундація провела конференцію – 50 річчя акції Вісла, після чого відбувся концерт. В тих же Пустомитах за допомогою фундації організовано хор Радоцина, який носить назву села, з якого переселено багатьох лемків в Пустомити. Одна з вулиць в Пустомитах названа Радоцинською, а також Радоциняне разом з фундацією кожного року на свято Козми і Дем'яна роблять кермиш, як колись робили в Радоцині. На кермиш сходяться до церкви лемки з Пустомит, навколоїшніх сіл, а також зі Львова. Після відправи в церкві всі ідуть до дому Просвіта, де лемки проводять невеличкі доповіді, виступи, після чого концерт, а потім за святковим столом лунають допізна лемківські пісні. На одному з таких свят побував директор музею-скансену від Зиндронові (Польща) Федір Гоч, виступ якого, зустріли лемки, зі слезами в очах, бурхливими оплесками.

За короткий час фундація спромоглася зробити іконостас в лемківській церкві св. Володимира і кн. Ольги у Львові, обшалувати церкву всередині, провести освітлення, збудувати дзвіницю.

Вкорінилися виступи з доповідями біля церкви після відправи з продовженням невеличкими концертами. А як гарно, коли на кермиш Володимира і Ольги всі приходять зі своєю „мерендою” і після відправи на території церкви стають біля святкових столів і продовжують своє свято з лемківськими піснями. На свято приїжджають лемки не тільки зі Львова і області, а також з других областей і з-за кордону. Це святкування надовго залишається в

пам'яті лемків. За останніх чотири роки видано фундацією 4 лемківських календарі, а також 16 книжок.

Фундація бере участь у всіх Лемківських подіях, які відбуваються як в Україні так і в Польщі. Фундація брала бруала активну участь в проведенні II-го світового конгресу лемків, що проходив у Львові в 1997 році, а також з'їзду Лемків України, що проходив в тому році в Ів. Франківську.

Кожного року члени фундації беруть участь у святі Ватра що проходить у Ждині (Польща) на Лемківщині, а також у святі Лемківська поетична осінь, що проходить також на Лемківщині у Горлицях. Там проходять прекрасні читання віршів лемківських поетів, а також зустрічі різних поколінь лемків.

Голова фундації Ярослав Швягla плідно організовував співпрацю з великим патріотом Лемківщини, культурним діячем і автором багатьох видань, а також книжки світового значення, „Життя Лемка”, директора музею-скансену в Зиндронові (Польща) Федором Гочем. Ф. Гоч неодноразово приїзджає у Львів, привозить і дає членам фундації свої видання, одна з яких є Загорода при музею. Ділиться новинами, які є в лемків Польщі і в світі, а також дає цінні поради.

З нетерпінням члени фундації чекають на свято „Від Русалля до Івана”, яке організовує в Зиндронові на території музею – скансену Рада Товариства Музейного яку очає Ф. Гоч.

Велику працю, енергію душі і силу розуму ціле життя, Федір Гоч вкладає у відродження Лемківщини на своїй землі з дід-прадіда. І яка радісна зустріч відбувається, коли ми, члени фундації, з нашим головою Я. Швяглом який уже рік приїзджаємо в Зиндронову до Ф. Гоча. І розмова ввечері при огнісі, і відправа в церкві, і на цвінтари, і потім конференція і святковий концерт, і зустрічі, все це складає неабияке враження від того, що ти був на своїй землі, зі своїми людьми, і з неповторним враженням та сумом, що залишаємо свою землю ми повертаємося додому. Але їдемо з надією, що знову провернемося сюди, до цього творця добра, до цієї святої землі, до землі своїх пращурів, з думкою, що ми ще повернемося і загосподаруємо тут, як наші лемки газдували тисячоліттями. При відвідинах свята від “Русалля до Яна” кожен

хто може їде до свого села, щоб вклонитися своїй землі, помолитися на цвинтарі, напитися цієї неповторної святої водиці, подихати таким цілющим повітрям і попросити Бога про повернення лемків на свою землю. І сповненні сил і заряджені лемківською енергією ми працюємо і живемо на землі, на яку нас переселили з надією, що воля Божа допоможе нам повернутися свою Лемківщину.

Тут у Львові є місце де відчуваєм себе лемком серед лемків, це церков св. Володимира і кн. Ольги, як добре, що вона збудувана. Як добре, що лемки Тернопільщини організували і провели вже дві Лемківські "Ватри" на Україні в с. Гутиська, де також брала участь і фундація.

У фундації під керівництвом її голови склалася традиція відзначати день народження членів фундації у лемківському кафе у Львові у п. Дуди Я., де дарують картини художника Д. Солинко.

На зборах фундації підносяться і перетворюються в життя різні питання життя лемків. Так голова фундації Я. Швягла разом з нашим патріархом Лемківщини П. Когутом через посольство Америки зібрали всі Лемківські організації світу. П. Когут в свої 80 років сповнений енергії на працю задля добра Лемківщини. Скільки добрих справ і прекрасних ідей він втілив у справу Лемківщини, що нам молодим ще більше хочеться працювати. Остання його ініціатива і праця це створення "Світового клубу патріотів Лемківщини" направлена на відродження Лемківщини. Яка то сильна постать в лемків.

1999 р. знамений тим, що відбулися звітно-виборні збори фундації на яких за велику корисну справу у піднесені авторитету фундації і втілення в життя багато справ для лемків, знову в друге обраний головою Ярослав Швягла. Фундація живе, фундація творить, фундація будує фундамент для прийдешніх поколінь і планує зробити все для того, щоби ми, лемки, повернулися на свою землю рідну, землю – Лемківщини де запанує радість і щастя, і восторжествує справедливість століття.

B. Шуркало.

КЛУБ ПАТРІОТІВ ЛЕМКІВЩИНИ

З метою домогтись і сприяти повернення на Лемківщину насильно депортованих, переселених та виїхавших на заробітки або по політичним мотивам лемків в інші країни, відродження релігійного і культурного життя на Лемківщині та середовищах де сьогодні живуть лемки, дослідження і наукового обґрунтування минувшини історії, культури, традиції, звичаїв та накреслення плану розвитку Лемківщини в третьому тисячолітті, створити "Клуб патріотів Лемківщини", членами якого можуть бути лемки та їх нащадки, які вносять вагомий вклад в розвиток науки та культури лемків і надають матеріальну допомогу.

Клуби патріотів Лемківщини організуються на Лемківщині та країнах і середовищах де сьогодні живуть лемки. Клуби планують свою роботу, виходячи з потреб та враховуючи політичні і економічні умови даної країни.

Представники всіх клубів створюють Раду "Світового Клубу патріотів Лемківщини", яка проводить конференції один раз в рік на Лемківщині, де звітують про роботу та приймають плани на найближчий час і на перспективу, а саме:

Домагатись і сприяти повернення на Лемківщину депортованих, виселених, проживаючих у різних країнах лемків та їх нащадків. Допомагати матеріально в організації та в становленні господарства та підприємницької діяльності.

Організувати міжнародний науковий центр для вивчення та наукового дослідження історії, культури, традиції лемків. Опрацювати і видавати багатосерйну бібліотеку історії та культури лемків.

Організувати зйомку багатосерйного науково-художнього фільму, в якому показати кожне село, церкву, цвинтар та інші заслуговуючі увагу споруди, природу, музеї, художні колективи як на Лемківщині так і в країнах де сьогодні живуть лемки.

Збудувати на Лемківщині пенсіонат для лікування та відпочинку лемків всього світу та організації міроприємства для зустрічі молоді. В одному із незаселених сіл створити “Лемко – Парк”.

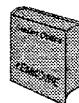
Випускати місячний журнал “Моя Лемківщина” лемківською та польською, англійською мовами, в якому давати інформацію про лемків – бізнесменів усього світу.

Підтримати матеріально розвиток музею – скансену в Зинранові.

Для фінансового забезпечення виконання накреслених планів створити “Лемківський банк” у США, з філіями на Лемківщині, Пряшівщині, Україні. За фінансами звернутись до урядів США, Канади, Польщі, Словаччини, України.

Такий внесок – проект представляє Фундація Дослідження Лемківщини у Львові. Што на то лемки в світі? Просиме о дописи.

Редакция

НЕОЦІНИМА КНИЖКА ДЛЯ ЛЕМКІВ

Нещодавно Фундація дослідження Лемківщини у Львові видала чергову книжку – довідник історика Івана Красовського “Діячі науки і культури Лемківщини”.

Книжка присвячена аналізові громадсько-суспільної і культурної діяльності 250 осіб (в основному лемків) від давніх часів і до сучасності.

У вступній частині автор зазначив, що у 1934 – 1947 р. лемки пережили незабутню трагедію, іх насильно позбавлено права жити на рідній землі. Розсіяні по планеті, позбавлені можливості думати про власну історію, молоде покоління почало забувати імена славних предків, які несли колись у народ світло правди і науки. Щоби якось відправити цю ситуацію, правління “Фундації дослідження Лемківщини” вирішило підготувати і видати довідник про вчених і культурних діячів Лемківщини. За роботу взявся наш історик етнограф автатор обширної праці “Енциклопедія Лемківщини”, лемко з села Дошино на Сяніччині – Іван Красовський. Він створив картотеку діячів Лемківщини в яку внесено 250 видатних осіб. Робота над поповненням картотеки продовжується і готовиться друга частина довідника. Довідник складається з таких розділів: “Історія і етнографія”, “Мистецтво” (живопис, скульптура, різьба по дереву і каменю, музика і співоче мистецтво), “Культура, релігія і церква”, “Література”, “Педагогіка і інші науки”, “Українські вчені про Лемківщину”, “Польські і чеські дослідники Лемківщини”.

В чіткоопрацьованих довідках читач має змогу всесторонньо познайомитися з великим вкладом синів Західних Карпат у науку та культуру різних часів. Тут даний аналіз діяльності істориків Григорія з Сянока (XV), Криницького Михайла (1797-1863), Тороньского Олекси (1838-1901), Тарновича Юліяна (1903-1977) як також сучасних дослідників історії.

Серед численної громади митців дана характеристика творчости живописців Дровняка Никифора (1895-1968), о. Блажейовського Дмитра (нар. 1910) Мадзеляна Василя, скульпторів Кавки Івана, Мандич Олени (1902-1975), Черешньовського Михайла (1911-1994), Львівських скульпторів Одрехівського Василя, Миська Емануїла.

Належне місце відведено лемківським майстрам різьби по дереву і каменю (М. Орисик, Г. Бенч, В. Шалайда, Г. Пецух, А. Сухорський, С. Феленчак, І. Дутканич, В. Грацонь, І. Гнатович і багато інших).

Серед творців музично-співочого мистецтва знайшлися Дмитро Бортнянський, орест Турковський, Ярослав Полянський, сестри Байко та інші.

Відзначенні церковні діячі І. Прислопський, С. Сембратович, Архієпископ Адам, о. Митрат С. Дзюбина, Ярема Володислав (Патріарх УАПЦ Димитрій).

Відділ “Література” представляють о. Духнович, о. Павлович, В. Хиляк, Г. Ганксяк, І. Русенко, Б.І. Антонич, сучасні лемківські літератори.

Належне місце відведено українським вченим – дослідникам Лемківщини, серед них І. Вагилевич, І. Верхратський, Л. Гец, О. Іванусів та інші.

Завершують довідник бібліографія творів про наукову працю лемківських вчених-дослідників алфавічний список 250 осіб.

Довідник неоцінений скарб для Лемків, він не лише знайомить з діячами науки і культури які прославили Лемківщину але і збогатили скарбницю світової культури. Немає сумніву, що довідник допоможе молодому поколінню краще пізнати славну минувшину і гордитись нею.

Довідник надрукуваний на високому поліграфічному рівні, з ілюстраціями ширатом одну тисячу промірників.

Петро Когут.

КУРСОКОНФЕРЕНІЯ ДЛЯ УЧИТЕЛІВ І КАНДИДАТИВ НА УЧИТЕЛІВ ЛЕМКІВСКОГО ЯЗЫКА В КРЕНИЦІ ОД 6-8 ЛИПЦЯ 2000 Р.

Курсоконференцию “Научаня лемківского языка – методычны проблемы і практика” отворил представитель Головного Заряду Стоваришия Лемків і керивник курсу др інж. Михал Сандович.

Першого дня представлено участникам формы реалізації затвердженого програму научаня лемківского языка в основных школах і гімназиях. Мгр Мирослава Хомяк запропонувала прикладовы схемы розкладу материялу научаня, схему будовы лекций лемківского языка і запрентувала дидактычну поміч візуальну, авдитивну і авдійовізуальну.

По вечери Петро Мурянка і Володислав Грабан запрентували сучасну лемківську поезию.

Другій ден курсу зачал ся выкладом проф. Др габ. Генрика Фонтаньского “Основны темы з граматыкы лемківского языка”, по которым мгр Мирослава Хомяк запрентувала 24 задачы з лемківской графікы, фонетыкы, словотворіня, лексики, формотворіня і синтаксису.

Уставовы основы і формально-реєстрацыйны процедуры научаня языкові меншости представила п. Мгр Гражына Плошайска з Міністерства Народовой Едукации.

Др Олена Дуць-Файфер в своім выкладі оповіла о лемківскій літературі.

Тот ден закінчено лемківськими съпіванками, а на музичных інструментах грала креницка молодіж – медже інчима Трохановскы і Грабаны.

Третій ден курсу то

1. Квалифікацыйне колоквіюм з граматыкы лемківскаго языка.

2. Выбраны проблемы з методыкы научаня лемківскаго языка – проф. Др габ,

Януша Гензля.

3. Отверта лекция лемківскаго языка Петра Трохановскаго.

4. Закінчыня курсоконференцыі і вручыня едукацыйных съвідоцтв 28 участникам, котры зачислили колоквіюм. Гратуляциі участникам зложыли организатор курсу др інж. Михал Сандович і ведучий Стваришины мгр Андрий Копча.

На закінчыня была тыж спільна пісняня і спільна знимка.

Дадам, же керівництво курсоконференцыі задбало о лемківскі меню і о витальны написы по лемківскы над головном креницком улицьом і на пенсіоні “Юзефинка”.

Лемківске Боже заплат керовникови курсоконференсіі, панству Возьнякам і вшыткым, котры помогли зреалізвати тото велике діло.

Мираслава Хомяк.

МАЙБУТНЄ ЛЕМКІВЩИНИ

(Нотатки до конференцыі, що відбулася 1 липня 2000 року в Зиндранові)

Минуло 55 років після закінчення другої світової війни. За цей період людство зробило колосальний поступ вперед в усіх сферах життя. Особливо вражаючий крок зроблено в науці, в галузі комп'ютерної техніки, в освоєнні космосу. Разом з розвитком науки і техніки, вперед пішли інші сфери життя людства, зокрема – культура. Так, як сьогоднішній стан науки ґрунтуються на досягненнях вчених попередніх століть: Піфагора, Ньютона, Кюрі-Склодовскай, Пулюя, Ю. Кондратюка і сотки інших, так і культура сьогоднішньої Польщі ґрунтуються на культурі попередніх поколінь, особливостей окремих етнічних груп, які заселяють Польщу: гуралі, кащуби, мазури, білоруси, жиди, лемки та інші. Втрата будь-якого етносу – це втрата не тільки для держави і її культури, але і непоправна втрата для світової цивілізації. Адже коли гине якийсь вид флори, або фауни, вчені б'ють тривогу, заносять в „Червону книгу“ даний вид, ведуть боротьбу за його збереження. А що буде з нашим народом, що чекає Лемківщину в майбутньому?

Сотні лемківських сіл зникли з лиця землі внаслідок трагічних подій 1945-47 років. Сотні тисяч людей, що вирошували хліб, доглядали худобу птицю, створювали свою працею добробут держави, були вигнані з рідних домівок, позбавлені права проживання на рідній землі. Кому вони заваджали?

Творчий характер лемків, багата народна культура, духовно красиві, витончені, піднесено-привабливі побутові звичаї. Миролюбиві і неконфліктні, в злагоді жили із сусідами: поляками, жидами, циганами та іншими.

Лемківщина дала Польщі і світові вчених, співаків, художників, поетів, політичних та громадських діячів,

видатних духовних осіб. В тих нечисленних селах, що залишилися, лемків або немає, або їх дуже мало і вони в більшості асимільовані, тому, що не мають умов для розвитку своєї культури, духовності, молитви, мови, писемності, побуту. Ті лемки, що опинились на західних землях – не в кращих умовах.

Тисячі гектарів території Лемківщини пустує, а вона могла би давати користь народу і державі. Якби історія розвивалась так, як хочуть імператори, то після тотального виселення сотень тисяч лемків зі своїх земель мивже не повинні би існувати, бути асимільованими, втратити генетичну пам'ять. Мабуть національний дух мого народу поступово б бівневловався, знебарвлювався, слабнув і наші славні лемки зникли б з землі святої. Але, слава Богу, не все залежить від можновладців, бо час від часу стаються події, що вивищуються над ними і їхньою політикою і та стає залежною від вищих закономірностей. Так сталося під час розвалу “імперії зла”.

Україна і Польща стали незалежними демократичними державами. В результаті – в Україні і в Польщі лемки скористали з цього і створили чисельні лемківські товарства, зори, фонди, музеї, асоціації і т.н. Лемки заявили, що вони не вмерли, що вони живі.

Ми хочемо відродити Лемківщину на Лемківщині, бо ні в Україні ні на західних землях Польщі її не відродити.

Якщо би польська влада сприяла поверненню лемків на свої етнічні землі, то знайшли би бажаючі повернутись і обживати покинуті землі, вдихнути в них життя. Вважаю, що для цього потрібна воля Президентів України і Польщі. На жаль, через відсутність української державної еліти в президентському оточенні, Президент, мабуть, і не знає, що в Україні лемки зі своїми проблемами. Так, ми маємо державу, але в цій державі зовсім мало українських, наповнених почуттям власної гідності та національної самовідданості,

отже і мало розвинута потреба захищати цю державу, її честь, її інтереси, в тому числі і українців за межами України. Вихід один – захищати себе самим. Для цього необхідно сконсолідувати всі громадські організації лемків, створити єдиний координаційний центр для сприяння роботи всіх громадських організацій в одному напрямку – відродження Лемківщини. Читач скаже: “Необхідні кошти.” Безумовно. Treba створити лемківський банк. I якщо кожен лемко пожертвувє один долар для цього, то справа зрушиться з місця. Вважаю, що такий координаційний центр можна було би створити при кафедрі україністики університету, або в Горлицях, або в тамтешній церкві. Найпершим заходом координаційного центру повинна стати вимога до польського Президента і Уряду засудити акцію “Вісла” і договір про обмін населенням між Польщею і УРСР.

Поки ця ідея втілиться в життя, я певний, що так буде, ми зобов'язані зберегти те, що є. Насамперед ми мусимо зберегти і продовжити життя музею Лемківської культури і побуту в Зиндранові. Польська держава чи не має коштів, чи може не хоче фінансувати музей. Він утримується власними коштами малої групи лемківського активу.

Фундація дослідження Лемківщини у Львові виступає з ініціативою: члени Фундації жертвують місячну заробітну плату або пенсію на музей. Просимо лемків не байдужих до майбутнього Лемківщини зробити посильні пожертвування.

Р\р Фундації – 26007301410816 в АК ПІБ

Або в Лемківській церкві у Львові скарбнику пану Я. Дуді.

В Польщі і за кордоном на розрахунковий рахунок музею в Зиндранові.

Я звертаюсь до лемків, де б вони не жили: не будьте байдужі! Вступайте в полеміку, пишіть, пропонуйте свої ідеї.

З повагою і любов'ю голова ФДЛ у Львові

Ярослав Швягла.

NASZE OSTATNIE DNI W SMERECZNEM WE WRZEŚNIU 1944 ROKU

**Nasze ostatnie dni w Smerecznem we wrześniu 1944 roku
(gdyby Armia Radziecka przedłużyła swoją ofensywę o
trzy kilometry, to jest około dwóch godzin, ocalałaby
wieś Smereczne, Wilszna i Ropianka)**

c.d.

Po około 20 minutach naszego pobytu na podwórku tuż przed wrotami rozegrał się straszliwy dramat. Wycofujący się żołnierze znad potoku zatrzymali się na podwórzu i rozłożyli ciężki karabin maszynowy do strzału i w tym momencie spadł przed nimi pocisk. Z karabiny pozostały tylko strzępy, a oni zostali bez nóg i rąk. Na nasze wrota posypały się odłamki, żelastwo i kamienie. Dla nas był to kolejny krewawy widok, kolejne przerażenie. Po niedługim czasie uderzył pocisk w nasz budynek, na nasze szczęście w drugi jego koniec. A że był drewniany i napолнiony sianem i snopami zboża natychmiast stanął w płomieniach. W pośpiechu opuściliśmy klepisko pozostawiając część tobołków i ruszyliśmy w stronę potoku. Ci dwaj ranni żołnierze przeraźliwie krzyżczeli i błagali o pomoc. Jak można było w takiej gorącej chwili udzielić im pomocy. W potoku do którego mieliśmy około 50 metrów mieliśmy przygotowany schron. Była to wykopana dziupla w brzegu i solidnie podstemplowana belkami. Nad naszymi głowami była 3-4 metrowa bryła ziemi i skały. Jako schron od góry stanowi dobre zabezpieczenie. Jego wymiary 3x2 mb. Wąwóz potoku w tym miejscu był wystarczająco wysoki z dobrym widokiem na góre Wapno. Przez duży otwór schronu obserwowaliśmy przedpole, skąd mieli atakować Rosjanie. Przed nami rozścierały się równe łąki i pastwiska. Trochę wyżej były pola uprawne, a na wzniесieniu porost jałowca, leszczyny i tarniny. Na samym szczycie góry piękne strzeliste jodły i buki. To wzniесienie nosiło nazwy: *Wapno, Źbyr i Dolyna*. Tam były już wojska rosyjskie. Stamtąd też zwadowcy rosyjscy kierowali ogniem artylerii na pozycje niemieckie. Na ten czas, a była to niedziela kilkanaście minut po godzinie 7 rano, wzniесienie to jeszcze nie było okaleczone przez pociski. Pozostawało nadal w pełnej jesiennej krasie zielono-żółto-brązowej. Poniżej pola uprawne i łąki były już pokancerowane. Ich wygląd zbliżony był do kraterów

księżyca.

O tej porze duża część rodzin ze Smerecznego koczowała już w lesie *Niklowec* blisko wsi Ropianka. My ciągle patrzyliśmy na góre Wapno i spodziewaliśmy się, że za parę godzin będąemy wyzwoleni przez Rosjan. W takiej intencji modliliśmy się gorliwie do Pana Boga. Nie zdawaliśmy sobie ciągle sprawy z tego, że są to już nasze ostatnie spojrzenia na Smereczne. Myśleliśmy, że wyzwolenie nas to kwestia kilku godzin.

W tym małym schronie około 6 m² siedziało nas 19 osób. Była to nasza rodzina, stryjka, moja babcia z córkami i wnukiem oraz sąsiadka z dwójką dzieci. Mimo gorącego klimatu na zewnątrz i wewnątrz schronu nikt nie narzekał na duszność ani na niewygodę. Do kompletu całej rodziny wciąż brakowało mojego starszego brata M. On nie zdążył powrócić do domu z pastwiska. Baliśmy się o niego, czy on to piekło przeżyje? Czy zdążył się gdziekolwiek ukryć? Czy on teraz znajdzie? Ciągle za nim wyglądaliśmy.

Tą nieustającą, a straszliwą ofensywą artyleryjską wzmacniały jeszcze bombardujące samoloty. Ich przelot wzduż wsi i z powrotem pozostawał po sobie ogromne spustoszenie. Wszystko co znajdowało się w ich zasięgu mieszane było z ziemią. Duże domowe zwierzęta przebywające na pastwisku wylatywały w powietrze, a na ziemię spadały w kawałkach. Widok przed nami na łąkach i pastwiskach był przerażająco smutny. Chwilami przecieraliśmy oczy i szczypaliśmy własne ciała, czy to jest sen? Czy to jawa? Niestety była to prawda. Na naszych oczach ginęło wszystko, co było żywe. Przewracały się drzewa, ginęły przyroda. To, co widzieliśmy i to co w owym czasie przeżyliśmy nie da się opowiedzieć bez spływających po policzkach łez. To był koszmar, to było piekło na ziemi, to wskazywało na koniec świata. A jeśli na koniec świata, to na koniec naszego życia. Nikt nie wierzył, że stąd można wyjść żywym. Takich nalotów wykonanych przez Rosjan było jeszcze kilka. Po ostatnim około godziny 10 rano ruszyła piechota do natarcia. Chyłkiem wynurzali się z lasu, widzieliśmy ich jak na dłoni. Odległość była niewielka, około 500 metrów. W odpowiedzi niemieckie działa urządzili im ogromną kanonadę. Ten atak z racji doskonalej widoczności załamał się. Część z nich padła na ziemię i tam pozostały już na zawsze. Niewielka ich liczba krótkimi skokami powróciła z Doliny do Wapna (do lasu). Tym razem niemiecka artyleria zaczęła straszliwie szaleć. Wzgórze przed nami: *Doline, Źbyr i Wapno* zamienili w cmentarzy-

sko. Grube drzewa, jałowce i inne mniejsze krzaki mieszały się z ziemią i kamieniami. Około godziny 13, jakby trochę artyleria obniżyła swoją siłę ognia. Tak po jednej jak i po drugiej stronie frontu. Mój tato W., stryjek G. i najstarszy brat J. wyszli na zewnątrz schronu. Blisko nas zapanowała cisza. W tym czasie dołączył do nas brakujący członek rodziny M. Drżącym głosem opowiadał nam swoje tragiczne przeżycia: "moja chrzestna matka A. uratowała mi życie - mówił brat M. – kiedy gnałem bydło ona była już na pastwisku. Brakowało mi do niej jeszcze 50 kroków. W tym czasie zagrzmiało niebo. Wokół nas pękały pociski. Część bydła zaraz padła na ziemię, część w popłochu uciekała w różne strony. Moja chrzestna biegła w stronę grubego drzewa, głośnym krzykiem wołała i mnie. Dobiegłem do niej i razem położyliśmy się na ziemi. Po chwili rzekła: synku położ się za mnie, Ty jesteś młodszy, może przeżyjesz. Tak też uczyniłem. Po około 20 minutach uderzyły gruby gorący odłamek w lewą piers. Zdążyła powiedzieć tylko tyle: To już koniec – i umarła. Plecami oparta była o mnie. Za jej ciałem leżałem pod drzewem kilka godzin." Ona własną piersią uratowała mu życie. Czyż to nie cud?

W pierwszej godzinie ataku spadły na nas gałęzie, ziemia i kamienie. Niedaleko nas widzieliśmy czołgi rosyjskie, które również były trafione pociskami. Były one w potoku pod „Wapnem.”

Poruszeni tą tragedią płakaliśmy wszyscy. Nasza starszyna wykorzystując obniżoną siłę walki postanowiła, iż trzeba uciekać do lasu do Niklowca. Tam ulokowała się już większość rodzin. Może tam będzie bezpiecznie? Zabraliśmy resztę tobołków na plecy i ruszyliśmy w górę potoku. Zanim chroniły nas wysokie skarpy potoku szliśmy normalnie. Kiedy wynurzyliśmy się na otwarte pole posypał się na nas grad pocisków. Kładliśmy się na ziemię. Nasza grupa rozerwała się. Stryjek G. z rodziną oraz babcią i ciotkami nie przetrwali marszu, my chwilę pozostaliśmy na ziemi, po czym zawróciliśmy do swojego schronu. Atak był tak wielki, że trzeba było ponownie kłaść się na ziemię i tylko czołganiem przesuwać się dalej. Mnie, moją siostrę M. oraz najmłodszego brata W. sąsiedzi wzięli do swojego mocno przepełnionego schronu. Siedzieliśmy u nich na kolanach. Moja mama A. i najstarszy brat J. przykucnęli przed schronem za beczką z wodą. Tato z dwoma synami pobiegł dalej. Za chwilę spadł pocisk blisko beczki, którą zamienił w situ. Na szczęście oboje zostali cali i chybkiem pobiegli za tatą. Ja myśle, że kierujący ogniem zwiadowca rosyjski zaliczył nas do grupy nie-

mieckich żołnierzy i dlatego taka siła ognia posypała się na nas. Ja z moją siostrą i młodszym bratem pozostaliśmy w schronie sąsiadów aż do zmroku. A jednak tuż przed zachodem słońca na schron w którym siedziałem spadł pocisk. Schron się zatrącił, posypała się na nas ziemia, ogłuszyło nas mocno, ale nikomu nic złego się nie stało. I w takiej scenarii przebiegał pierwszy dzień naszych zmagań o zachowanie życia. Przy lekkim zmroku przyszli po nas mój tato i najstarszy brat J. Od tej pory byliśmy już razem w naszym schronie.

Walki pomiędzy walczącymi stronami ucichły całkowicie. Dopiero teraz zjedliśmy mały posiłek na zewnątrz schronu. Ani przed nami na polach, ani za nie widać było nikogo. Tato i starsi bracia układali plan ucieczki. Tym razem planowali przejść na stronę rosyjską. Do tej dyskusji dołączył do nich najstarszy człowiek we wsi – nazywał się W. Gubik. Był lekko ranny w lewą rękę powyżej łokcia. Dwa razy ugasił od pożaru własną chałupkę. Za trzecim razem spłonęła. Przez cały dzień wędrował pomiędzy domami. On jedynie wiedział, kto z cywili do tej pory zginął. Za jego odwagę można go nazwać, że był to człowiek, który się kulom nie kłaniał. Na drugi dzień został on ciężko ranny w brzuch i zmarł.

Około godziny 22 do naszego schronu przyczółgało się dwóch rosyjskich żołnierzy zwiadowców. Wzięli namiar na nasz schron przy którym zatknęliśmy białą flagę. Tato wyczołgał się z nimi na brzeg potoku i szczegółowo objaśnił im, gdzie są okopane stanowiska bojowe Niemców. Oni natomiast przedstawili nam dokładnie, gdzie znajdują się okopy pierwszej linii frontu. Wracając natknęli się na patrol niemiecki i zginęli obydwa. Słyszeliśmy dwie długie serie z automatu. Było to około 80 metrów od naszego schronu.

Zanim wyruszyliśmy w zaplanowany kierunek, tato i najstarszy brat J. udali się do schronu sąsiadów z propozycją, aby również i oni wyruszyli z nami na drugą stronę frontu do Rosjan. Sąsiedzi tych propozycji nie przyjęli. Oświadczyli że nasz plan jest samobójczy.

Przed opuszczeniem schronu, w którym przebywaliśmy od godziny 7-mej rano, mój tato i starsi bracia J. i M. wyszli na brzeg potoku i stąd obserwowali dokładnie, gdzie znajdują się stanowiska bojowe Niemców. Wokół było widno od palących się domów. W tym czasie paliła się już prawie połowa wsi.

Panował absolutny spokój we wszystkich kierunkach. O tym czasie we wsi ani na wyżynach nie poruszał się nikt. Była już późna pora noc-

na, parę minut po północy. Wzięliśmy się wszyscy za ręce i gęsiego wolniutkim kroczkiem szliśmy ścieżką, która prowadziła na górę *Wapno i Żbyr*. Po drodze napotkaliśmy dwóch nie żyjących żołnierzy rosyjskich, którzy przed dwoma godzinami byli w naszym schronie. Leżeli na ziemi blisko siebie. Można wnioskować, że przed śmiercią próbowały sobie jeszcze pomagać. Widok ich martwych ciał mocno nami wstrząsnął. Zrobiło nam się ich żal. Jechali z daleka nas wyzwolić. Oddali za nas życie. Żołnierz tak samo człowiek, też ma rodzinę i też pragnął powrócić do swoich. Było nam przykro, że nie zdołaliśmy ich ocalić.

Do linii frontu Rosjan mieliśmy około pół kilometra. Przed nami do pokonania było około 400 metrów otwartej przestrzeni. Pozostałe to zarośla jałowca, tarniny i las. Jednego byliśmy pewni, że przed nami nie ma już Niemców. Ciągle oglądaliśmy się do tyłu, czy nas nie gonią, czy ktoś się za nami nie porusza. Góra *Żbyr* była naszą własnością. Przykunęliśmy w jałowcach na mały wypoczynek. W dole prostopadle od nas dopalał się nasz dom, cały nasz majątek łącznie z całorocznymi zbiorami. Było nam ciężko i smutno. Żał wyciskał nam łzy i zaciskał gardła. Nie rozmawialiśmy w tym momencie ze sobą, ale myśleliśmy wszyscy to samo. Gdzie wracać i co robić dalej?

Cisza panowała przed i za nami. Podnieśliśmy się na nogi, a do pierwszych drzew lasu mieliśmy jeszcze około 40 metrów. Znaliśmy na pamięć każdy krzak, każde drzewo, każdy kamień. Nie mieliśmy problemu go przejść.

Pierwsze 40 metrów lasu przeszliśmy bez zatrzymania. Pokonaliśmy także 30 metrów polany. Dopiero z kraju następnego lasu posypała się nad naszymi głowami długa seria z "pepeszy" a za nią druga. Głosnym chórem krzyknęliśmy jak na komendę - "my hrażdanie". Tego słowa "hrażdanie" nauczyli nas tamci dwaj co już nie żyli. To oni obiecali nam pomoc w przejściu przez linię frontu.

Po małej chwili wyszli do nas z okopu kapitan i dwóch żołnierze rosyjskich. Obmacali nas dokładnie i przeszukali nasze tobołki. Po czym kapitan zapytał, czy byli u nas "dwa sołdaci"? Tato odpowiedział, że tak i obydwa zginęli od Niemców. Wywiązała się dokładniejsza rozmowa kilku oficerów z tatą. Potem poprosili go, aby pokazał im sytuację w terenie. W tym celu tato i dwaj bracia oraz kapitan i inni oficerowie wysunęli się na skraj lasu i prześledzili całość z detalami. Kapitan natychmiast połączył się telefonicznie ze sztabem frontu i przekazał, że ma grupę cywilów z informacjami. Stamtąd dostał polecenie, aby przy-

dzielil nam żołnierza do przeprowadzenia nas.

Przy pożegnaniu ów kapitan powiedział, że jesteśmy gierojami, skoro zdecydowaliśmy się sami na przejście frontu w środku nocy. Mogliście wszyscy zginać już 100 metrów od nas, od tego miejsca - powiedział, bo tam przed okopami są ukryci moi zwiadowcy, którzy mają zadanie nikogo tutaj nie przepuścić.

W tej chwili byliśmy pierwszą rodziną ze Smerecznego, która w pełnym składzie znalazła się po drugiej stronie frontu. Jak na ten tragiczny czas czuliśmy się już szczęśliwi. Byliśmy już w tym miejscu o którym marzyliśmy rano i przez cały dzień.

Prowadzący nas żołnierz co kilkanaście metrów powtarzał frontowe hasło. Inaczej nie daleko byśmy odeszli. Przez górę "Diw" między Mszaną a Trzcią szliśmy już sami. Około 200 metrów od głównej szosy w Trzcianie w lesie zatrzymał nas ruski patrol. Tam pozostaliśmy aż do godz. 7-ej rzno. Rozlokowaliśmy się pod grubym bukiem do małej drzemki. Obok nas również spali żołnierze. Było ich dużo - kilkunastu.

Kiedy rano ruszaliśmy w dalszą drogę, okazało się, że ta grupą śpiących byli zabici niemieccy żołnierze, leżeli obok siebie. Szliśmy do Zawadki, tam mieliśmy wujka, był rodzonym bratem babci.

W tym momencie o naszym dalszym życiu mogliśmy już pokierować sami. Byliśmy wyzwoleni i wolni. Wolni ale tylko pozornie. Naszym nieustannym zmartwieniem był los babci, stryjka Grzegorza z rodziną oraz mosch csotek Ewy i Marii. Odłączyli się od nas przy ucieczce ze schronu.

A oto co powiedział sam Grzegorz o swojej gorzkiej tułaczce:

- Nasza ucieczka do lasu "Niklowiec" trwała ponad dwie godziny, mimo, że odległość ta nie była dłuższa niż 800 metrów. Cały czas utrudniał nam grad spadających pocisków.

Czasami szliśmy nisko pochyleni nad ziemią, między brzegami potoku, czasami tylko na czworaka i często też musieliśmy po kilkanaście minut leżeć plackiem na ziemi nawet i w wodzie. Na brzegach potoku leżały ciała zabitych żołnierzy i cywilów. Tuż przed lasem, blisko nas, spadł pocisk na działa artyleryjskie. Wybuch pocisku od razu zabił dwóch żołnierzy, a dwóch ciężko ranił. Jeden z nich miał urwane obydwie nogi. Głośno krzyczał i błagał nas o pomoc. Obydwaj byli czerwoni od krwi. My sami ten odcinek drogi pokonywaliśmy na kolanach. Na plecach miałem 6-cio letniego synka a w rękach tobołek. Nie było szansy wyprostować się. Pociąki gwizdały tuż nad głowami. W lesie spotkaliśmy dużo rodzin. Niektó-

rzy koczowali już od wczoraj. Tutaj jeszcze pociski nie spadały, jedynie piechota ostro się ostrzeliwała. Późnym wieczorem próbowaliśmy z innymi rodzinami przejść front na stronę rosyjską. Niemcy cofnęli nas. Tutaj mogliśmy wszyscy zginać. Gdybyśmy zrobili jeszcze 15 kroków do przodu wyszlibyśmy na otwarte pole i wtedy Niemcy wykosiliby nas z automatów. Tutaj pomogło nam tylko szczęście. Szukaliśmy kryjówek w Wilszni, ale tam też było takie samo piekło jak w Smerecznym.

W poniedziałek późno po obiedzie zaczęła się silna walka piechoty obydwu przeciwnych armii w Niklowcu. Rosjanie prowadzili ataki bronią ręczną i granatami. W tą noc ranna została w nogę odłamkiem granatu moja siostra Maria. Szrapnel wielkości 10-ciu groszy utknął w kości kolana. Przez cały wtorek nosiłem ją na plecach.

W środę rozgorzała mocna walka w lesie Niklowec. Zaczęły spadać ciężkie pociski. Łamały się drzewa. Kryjówki tutaj już nie było. Przez otwarte pola Ropianki uciekaliśmy do Olchowca. Ponad trzy kilometry musiały mieć ranną siostrę na plebach. W tym czasie Ropianka już cała była w ogniu artyleryjskim. Większa część domów już płonęła. Do Olchowca dotarliśmy po 12-tu godzinach. Tutaj pozostaliśmy aż do wyzwolenia.

Podobną do nas tragedię wojenną przeżyli prawie wszyscy mieszkańcy Smerecznego.

A oto wypowiedź na ten temat mojego bliskiego sąsiada Michała K.:

Istotnie, powrót Niemców do Smerecznego z piątku na sobotę był dla nas smutny i zaskakujący. Zbudził w nas lęk i przerażenie. Zdawaliśmy sobie sprawę z nowej sytuacji. Taka wielka liczba żołnierzy jaka otaczała nasz dom i sąsiadów, uzbrojona w ciężką broń pancerną nie tak łatwo ustąpi w walce. Niełatwo było się domyśleć, że za kilka godzin rozegrać się może wielka bitwa i popłynie morze krwi. Na potwierdzenie naszych obaw powiem, że za naszym domem zamaskowane były dwa potężne czołgi. Nieopodal naszego zabudowania, za gęsto zakrzaczoną miedzą, okopane zostały dwa ciężkie działa artyleryjskie. Przemieszczający się pomiędzy okopami i domami niemieccy żołnierze obwieszeni byli długimi łańcuchami amunicji do ręcznej broni maszynowej. My, jak i nasi bliscy sąsiadzi, w tą pamiętną sobotę nie wychodziliśmy z domu. Nerwowe ruchy i brutalne zachowywanie się żołnierzy niemieckich w ostatnich dniach były dla nas cywilów bardzo niebezpieczne. Tą napiętą sytuację i zarazem gotowość żołnierzy do walki mogliśmy obserwować jedynie ze strychu i okien domu. Część naszego

dobytku mieliśmy spakowaną w ręczne tobołki. Noc z soboty na niedzielę siedzieliśmy na tobołkach i gotowi byliśmy do opuszczenia domu w każdej chwili. W niedzielę zjedliśmy śniadanie bardzo wcześnie. Okazało się potem, że było to nasze ostatnie śniadanie w rodzinnym domu. Rodzice ubrali w ciepłe ubranie starą babcię, która cierpiąca na niedyspozycję kończyła dolnych i wynieśli ją do sądu pod gruszę. W tym miejscu z bólem serca pożegnaliśmy ją. My najmłodsi nie zdawaliśmy sobie sprawy z tego, że widzimy ją po raz ostatni. Trzymając się za ręce szliśmy pomiędzy uzbrojonymi żołnierzami w stronę potoku. Tam mieliśmy przygotowany schron w skarpie. Za kilka minut zaświeciło się nad nami niebo od przelatujących pocisków. Zaczęła się straszliwa ofensywa radzieckiej armii. Zadrała ziemia. W powietrzu wylatywały kamienie, ziemia i gałęzie drzew.

Pod gradem pękających pocisków przesiedzieliśmy aż do wieczora. Przy pierwszym zmroku ruszyliśmy potokiem w stronę lasu „Niklowec”. Ze schronu musieliśmy już uciekać. Pociski artyleryjskie pękały blisko schronu. Ziemia obsypywała się nam na głowy, a odłamki uderzały zaslonę otworu, która wykonana była z grubego snopa słomy. Drugiego dnia na pewno byśmy już nie przeżyli. W „Niklowcu” w tym czasie było już trzy czwarte rodzin. Siedzieli w potoczkach i małych kryjówkach. Mój ojciec z innymi mężczyznami rozwajał co czynić dalej, gdzie szukać schronienia, aby przeżyć. Na tą rozmowę wyrósł jakby spod ziemi żołnierz rosyjski. Zapytał, czy jest dużo „germańców”. Przez chwilę się przeszedł przez pierwszą linię frontu, która była przed nami około 300 metrów. Dokładnie opowiedział nam, gdzie są już wojska radzieckie i że rano dnia następnego będą chcieli zdobyć Smereczne. My przekazaliśmy mu informacje o sile wojsk niemieckich i wskazaliśmy miejsce ich okopania. Na dowód naszego spotkania otrzymał kromkę chleba i tą samą drogą powrócił. Po tym spotkaniu mężczyźni podjęli decyzję, że spróbujemy przejść na drugą stronę frontu to znaczy na stronę rosyjską. W tej grupie było nas dużo, między innymi Twoja babcia z córką i wnukiem, Twój stryjek Grzegorz oraz Gubik, Honczary i Kucyrki. Szliśmy obranym szlakiem bardzo po cichu. Na szczęście udało nam się przejść linię niemiecką. Przed nami może dziesięć kroków było otwarte orne pole, a za nim około 50 metrów drugi las i Rosjanie. Właśnie w tym momencie upadła starsza kobieta i krzyknęła. Ten hałas postawił na nogi Niemców, którzy pod groźbą użycia broni cofnęli nas z powrotem. Wracając doszliśmy aż do Wilsni, do której mieliśmy około 3 kilometry.

Była to w dalszym ciągu noc. Tam napotkaliśmy ogromne sterty nabitego inwentarza – koni, bydła, owiec oraz żołnierzy rosyjskich i niemieckich. Dnia poprzedniego była tu straszna bitwa Niemców z Rosjanami. Było też kilkanaście spalonych domów. Mieszkańcy Wilśni w tym czasie schronili się w ogromnym bukowym lesie, który łączył się już z granicą Słowacji. Rankiem około 7 godz. na Wilnię zaczęło się sypać setki artyleryjskich pocisków. Płonęły domy, padało reszta inwentarza. Powstało piekło. Nasza duża grupa w panice rozsypała się. Część powracała do „Niklowca”, a my 4 rodziny lasami dotarliśmy aż do Baraniego. Baranie jako miejscowości liczyła dwa domy mieszkalne ulokowane w potoku w bukowym lesie blisko słowackiej granicy. Zostaliśmy tam zyczliwie przyjęci, ale późnym wieczorem ponownie spotkało nas nieszczęście. Tutaj też mogliśmy zginąć. Około północy do domu wpadło się kilku niemieckich uzbrojonych żołnierzy. Oświecili nas latarkami, wybrali sobie dwie młode dziewczyny i chcieli je wyprowadzić. Wiadomo co ich czekało. Starsze kobiety, a było ich kilkanaście, stanęły w ich obronie. Wywiązała się duża szamotanina, płacz i głośny krzyk. My mężczyźni staliśmy spokojnie z boku, aby ich nie sprowokować do użycia broni. Jeden z mężczyzn po cichu zaproponował rozbrojenie ich. Powstała zgoda i wzrokowe porozumienie do tego ataku. Czekano jeszcze chwilę na dobry moment. Jednak z Bożą pomocą kobiety wybroniły się same. Niemcy opuścili mieszkanie, ale bałiśmy się, że do środka wrzucą granat i podpalą dom. Postanowiliśmy więc zaraz nocą uciekać na Słowację. Tam przebywaliśmy aż do całkowitego wyzwolenia.

I tak często wracam myślami do tamtych wojennych lat, do tamtych tragicznych dni, analizuję powstałe sytuacje i dochodzę do wniosku, że śmierć zaglądała nam w oczy kilka razy. Zginąć mogliśmy w schronie, bo pociski pękały 4 metry od nas. Drugi raz śmierć groziła nam przy przekraczaniu linii frontu, bo mogli nas skosić serią Niemcy jak i Rosjanie ponieważ była to noc. Największe niebezpieczeństwo powstało w Baranim. Gdybyśmy zaatakowali Niemców, to z pomocą przybiegli by inni i wtedy by nas wybili wszystkich. Swoją konkluzję zakończę tym, że jednak jest prawdą, że żołnierze strzelają, a Pan Bóg kule nosi. Nasze życie ochronił tylko miłośny Bóg.

c.d.n.

СВЯТО ЛЕМКІВСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

В селі Зиндранова недалеко Дуклянського перевалу 1 і 2 липня ц. р. відбулося вже дев'яте Музейне свято лемківських традицій “Од Русала до Яна”. Його організатором був Музей лемківської культури в Зиндранові, який очолює краєзнавець Федір Гоч. В ареалі музею воно й відбувалося на новозбудованому амфітеатрі.

Свято розпочалося науковою конференцією “Історія і культура Лемківського регіону в довоєнному, воєнному і післявоєнному часі”. Найбільш обговорюваною темою на конференції була акція “Вісла”. Олена Дуць-Файфер із Кракова виголосила доповідь на тему “Розвиток лемківської літератури у післявоєнному періоді”. Автор цих рядків говорив про оптацію русинів-українців Словаччини 1947 р. і їх “реоптацію” у 60-90 роках.

Увечері біля ватри на березі річки Панна відбулася неформальна зустріч лемків різних регіонів Польщі, України, Канади та Словаччини. Душою вечора був господар свята Федір Гоч і його заступник Євген Дзядош.

Од Русала до Яна

В неділю свято розпочалося урочистою літургією, яку в місцевій православній церкві відправляв владика Адам разом з чотирма священиками. Його запальна промова була присвячена значенню хрещення Русі для східних слов'ян. З церкви учасники свята з церковними хрестами та хоругвами відправилися на цвинтар, де владика відслужив панахіду за померлими і згідно з народною традицією посвятив могили.

У фольклорній програмі (яку з-за дощу довелось віддалити) виступив польський колектив з Варшави з доробкою українських пісень, лемківський ансамбль “Марешка” із Калуша в Україні, група дрогобицьких дівчат і музикантів та інші виконавці. Велике враження на публіку зробили лемківські пісні у виконанні модераторки програми Юлії Дошни з Білянки, матері шістьох дітей, з яких двоє найменших – трирічні хлотчики вийшли за мамою на сцену.

На зиндрінівському святі виступили і два колективи із Пряшівщини “Старинчанка” зі Синини та “Пихончанка” із Пихонь. Оба колективи достойно репрезентували фольклорне богатство лемків Словаччини. На закінчення концертної програми цікаво виступив польський фольклорний колектив “Камфіняки” з Єдліча коло Коросна. Кожну їх пісню публіка нагороджувала бурхливими оплесками. У програму свята входили й анекdotи, змагання в знанні лемківської говорки та інші числа. Немалим успіхом користалася виставка картин художника Д. Солинки із Львова і С. Телепа із Ждині.

Та справжнім тріумфом програми можна вважати концерт співака Івана Мацялка зі Львова, засновника і соліста музичної групи “Соколи”, добре відомої серед українців цілого світу, включаючи й Пряшівщину.

Його пісні “Рости, рости черемшино”, “Тихий Дунай” та інші електризували публіку і вона долукалася до співу. Співакові вдалося навязати неймовірно живий контакт з глядачами, які (наперекір зусиллям організаторів) не пускали його зі сцени, змушуючи співати все нові й нові пісні.

Зиндрінівське свято Од Русала до Яна перетворилося вже у традицію, яка помітно поліпшується з кожним роком. Шкода, що і Об'єднання українців Польщі і Союз русинів-українців Словаччини недооцінюють, а часом й ігнорують це свято лемківської культури.

Микола Мушинка.

ШЕМАТИЗМ

До найцінніших книжок на лемківську тематику які з'явилися останнім часом можна зарахувати “Шематизм” Перемисько-Новосанчівської Єпархії виданий в 1999 році Інститутом православної культури в Горлицях. Науково обґрунтowany, глибоко змістовний на підставі історичних і архівних документів відкриває сторінки історії святого православія на Лемківщині від приняття християнства до наших днів. Книжка має пять розділів, перелічує використаних 116 наукових жерел і закінчується особовими даними з фото духовних отців і монахів які служать в храмах єпархії. Не можна оминути і бібліографію де перелічено 15 православних парафій, архіви яких використані та 10 наукових книг.

В короткому вступі висвітлена діяльність православної церкви Перемиської Єпархії від початку заснування до наших днів.

Перший підрозділ присвячений історії приняття християнства, створення Перемиської єпархії і боротьба з впливами католицизму.

В другому підрозділі “Унія Берестенська та її наслідки” іде мова про сильний спір народу унії і жорстока боротьба за святе православіє особливо на Лемківщині.

Третий підрозділ присвячений масовому поверненю греко-католиків на Православ'я незважаючи на перешкоди уніятських єпископів та австрійських властей.

Перша світова війна завдала страшного удару православним русинам, іх вішали, розстрілювали і мучили у концтаборі “Талергоф” лем зато, що берегли віру предків і любов до братів на сході. По розвалі Австро-Угорщини і проголошення польської держави лемки зас масово

переходять на православіє. Першою була Тилявя, а потім з 1926 по 1933 роки послідувало ще 62 парохії.

Ватикан і польський уряд стривожені масовим переходом лемків на православіє організують греко-католицьку Апостольську адміністрацію Лемківщини.

Четвертий підрозділ присвячений ситуації під час німецької окупації де уряд Генералгубернатора насаджував вірних йому Владик. Однако найбільшого удару православної церкви завдали польські власти в 1944-1947 роках. Початково добровільне, потім примусове переселення на Україну і наконец депортация в 1947 р. згідно акції "Вісла" всіх на західні та північні понімецькі землі. Лем з 1956 року, коли в політиці польського уряду до лемків зайшли зміни на краще, частина виселених стала повернати в рідні гори та відроджувати релігійне і культурне життя. Організуються парафії, ремонтуються старі і будується нові православні храми в Зиндронові, Розділю, Криниці, Горлицях, монастир в Уйковичах. Молоді лемки закінчують духовні семінарії, академію і очолюють парохії на Лемківщині. Очолює Перемисько-Новосанчівську Єпархію лемко Архієпископ Адам.

Шематизм то історія нашої церкви і народу яку треба вчити в школах, семінаріях, академіях щоби молоде покоління пізнало нашу минувшину. Бажано Шематизм перевести та надрукувати на рідній мові і англійский для лемків які живуть в Америці та інших країнах.

Велика вдячність належиться авторам Шематизму о. магістру Роману Дубец та о. магістру Юліяну Феленчаку, які за даний науково-історичний труд, високе наукове звання.

Петро Когут.

ПАРАЛЕЛЬНО З ВІСЛОЮ

Оптація радянського громадянства та реоптація чехословацького громадянства русинами-українцями Пряшівщини у післявоєнний період.

Майже паралельно з акцією "Вісла" 1947 року, на словацькій стороні державного кордону проходила подібна акція, названа "оптацією", в рамках якої на підставі договорів між СРСР на ЧСР 1945 і 1946 років на добровільніх началах було переселено до Радянського Союзу понад 12.000 русинів-українців Словаччини. Якщо про польську "Віслу" написано десятки праць, то праці про словацьку "оптацію" можна порахувати на пальцях однієї руки. Це праці Івана Ваната¹, Ярослава Вацюліка та недавно видана книжка "Оптанти" безпосереднього участника цієї акції Степана Крушка. Ця тема (як і акція "Вісла") довго вважалася не бажаною для дослідження. І вже зовсім не можна було писати про "реоптацію", тобто масовий поворот оптантів у Словаччину, який розпочався в другій половині 60-х років і триває по сей день.

Я, як аспірант Київського університету, був первішим (і мабуть єдиним) науковцем, якому радянські органи в 1964 році дозволили робити польові дослідження у селах Рівенської та Волинської областей, заселених оптантантами. Свої спостереження після першої експедиції я опублікував у п'ятьох статтях-репортажах на сторінках пряшівського "Нового життя"⁴. Були це перші статті про оптантів, опубліковані у пресі Словаччини після їх виїзду в Україну. В 1965 р., я повторив свою експедицію до оптантів у Рівенську область. На жаль, після видворення із Радянського Союзу в грудні 1965 року, я вже не зміг опублікувати жодної статті про них та завершити польові дослідження.

Свою нинішню доповідь я будує на спостереженнях понад 35-річної давності. У вище названих репортажах я зрозуміла річ, про це не міг писати.

Метою моїх подорожей по селах Рівенської області було

збирання матеріалів для кандидатської дисертації “Відображення еміграції у фольклорі українців Східної Словаччини”, отже, фольклорних матеріалів. До “емігрантів” (переселенців) я залучив також оптантів на Волині, про яких до того часу знов дуже мало. Те, що я довідався від людей і бачив власними очима, діаметрально суперечило офіційній пропаганді про “щасливе життя оптантів у Радянському Союзі”.

Середина 60-х років була періодом кульмінації снаг оптантів вирватися із радянського підданства і повернутися у Словаччину. І представники влади, і самі оптанті, побачивши мої документи та службовий паспорт (“дійсний в усіх державах світу”) були переконані, що я є інкогнітним післанцем уряду Чехословаччини, а збирання фольклору є лише камуфляжем моєї справжньої місії. Перші – уважно стежили за кожним моїм кроком, другі – посилали до мене своїх речників з цілої області, аби ті правдиво інформували мене про справжній стан речей.

Те, що я довідався протягом кількох тижнів можна резюмувати одним словом – “розвчарування”.

Оптація не була нічим іншим, як бізнесом між Сталіном і Бенешом. Бенеш силоміць хотів вирвати із радянського підданства волинських чехів, які встигли на власній шкірі піznати власті “радянського раю” після вересня 1938 року. Сталін погодився випустити чехів, але лише в обмін на українців, які б зайнляли їхні місця й обробляли їхні поля. Для реалізації цього плану, в кожне з 250 лемківських сіл Східної Словаччини була направлена змішана радянсько-чехословацька місія, в якій головне слово мали радянські офіцери з рядів НКБД та контррозвідки Червоної армії (“Смерш”). Ці професіональні агітатори доклали максимальних зусиль, аби змалювати нові місця поселення як справжній рай. Члени місії переконували зубожілих селян, що в Україні вони одержать прекрасні кам’яниці, збудовані чехами й необмежену кількість врожайного чорнозему до приватної власності. Забирати із собою можуть все: корів, коней, пташину, сільськогосподарський інвентар, зерно, картоплю, навіть дерево для будівництва, - все, що потрібне для господарства і все буде перевезено на місце нового

поселення безплатно, на кошт радянської держави. Колгоспи – справа абсолютно добровільна: хочеш – вступай, не хочеш – господарюй індивідуально. Податків – жодних. Релігія у корінного населення та сама, що і у вас – греко-католицька й православна, мова – теж. Для дітей – безоплатне навчання в усіх типах шкіл. А, головне: не сподобається, зможете повернутися назад. В Радянському Союзі існує повна свобода!

Селяни багатьох сіл марно домагались дозволу вислати на нові місця поселення своїх представників, які б могли провірити правдивість інформації радянських агітаторів. Навпаки, самі агітатори пускали чутки, що після першої добровільної фази переселення настане друга – примусова (за зразком готуваної акції “Вісла” у Польщі).

Якщо хтось висловив іншу думку щодо реального життя в Радянському Союзі, його негайно арештували і, незалежно від громадянства, передавали радянським органам безпеки, а ті засуджували на п'ять, десять або й більше років тaborів у Сибіру.

Понад 12 тисяч громадян “української, російської, та білоруської національностей” (так зазначено в договорі про оптацію) подало письмові заяви на оптацію радянського громадянства. Всі вони на 1903 товарних вагонах (37 ешелонами), разом з рухомим майном були переправлені в Україну. Був це – національно найсвідоміший елемент. Майже всі оптанті декларували руську національність (“Їдемо на свою первісну батьківщину – Україну-Русь”). Політично домінували ліво орентовані громадяни: комуністи, колишні партізани, члени антифашистського руху опору. Переважали незаможні селяни, які мріяли про покращання свого соціального стану і підвищення життєвого рівня. Значну частину серед них становили жертви війни.

З Волинської та Рівенської областей в 1945-47 роках у Чехословаччину переселилось 33.077 чехів (10.275 сімей).

Оптанті виїжджали в Україну у піднесеному настрої – з музигою, співами, портретами Сталіна. Їх безпроблемний транспорт був лише на території Словаччини. Після пересічення державного кордону Черна –над- Тисою – Чоп розпочалися

проблеми, пов'язані з катастрофічним станом радянської економіки. У Чопі та Мукачеві все майно довелось перевантажувати на радянські ширококолійні товарні вагони, в яких була велика нестача. Довелось по кілька днів, а то й тижнів, чекати на їх доставку. Вже у Чопі та Мукачеві карантенна комісія забракувала курок та картоплю з кількох ешелонів, мовляв вона заражена якоюсь хворобою. “Заражений” товар тут же ділили поміж працівників залізниці, офіцерів, службовців та інших жителів міста.

Та й завантажені ешелони з-за нестачі пального та інші перешкоди часто відсували на “сліпі колії”, інколи й на тиждень-два. Отже, віддаль у 500-600 км., розраховану на два-три дні, оптанті долали за два-четири тижні. Оптанті не рахували з таким довгим часом транспорту і не запаслися харчами, водою та кормом для тварин. Ні медичної, ні жодної іншої допомоги у оптантів під час транспорту не було. В їхніх товарних вагонах все мекало, бекало, ричало й квичало. Слід мати на увазі, що 1947 рік був “голодним роком”, зокрема в Західній Україні, де тисячі людей помирали з голоду. А голод породжує криміналітет. Проголодні люди й кримінальні елементи ночами часто нападали на товарні вагони й грабували їх.

Більшість ешелонів закінчувала свій шлях в місті Рівному, звідки оптантів розселяли в села, з яких вже раніше були виселені чехи. Майно оптантів перевозили на колгоспних підводах. Значна частина майна “губилася” вже під час перевозу. Майже всі “чеські” хати на місці призначення буле вже зайняті місцевими людьми або переселенцями з Польщі. Місцевій впаді з наказу начальства довелось виселяти “бездекретних” поселенців і віддавати хати оптантам. Це від самого початку викликало напруження й ворожнечу між старожилами й пришельцями. “Чого ж ви сюди приїхали?” “Нашого хліба захотілось вам їсти?” “Забирайтесь гет!” Оптантів чомусь презирливо називали “гуцулами”, хоч всі вони були русинами-лемками”. Ті гнівалися за таку образливу назву.

Хат на всіх і так не вистачало. В одну “чеську” хату поселяли

і по три-чотири сім’ї оптантів, причому кожна сім’я намагалась господарити індивідуально, чергуючись біля спільної плити і спільногого стола. Таке співжиття і між самими оптантами викликало неминучі конфлікти, які кінчалися сварками й бійками.

Крім того, Волинь у той час була центром підпільної ОУН та УПА, з ідеологією яких переселенці з Пряшівщини не погоджувались. Вони не розуміли й не хотіли розуміти національно-визвольну програму ОУН, за що не один заплатив своїм життям. Органи вважали оптантів українцями й українську національність записували в їхні документи. Самі оптанті вважали себе русинами (руськими), однак наполегливо вимагали, щоб їх записувати словаками. Словаками вони декларували себе й під час переписів населення. “Ми народилися у Словаччині, прибули із Словаччини, отже, ми є словаками”, - доводили вони аргументом, на підставі якого вони роками добивалися дозволу на повернення у Словаччину. Документи, видані чехословацькими органами (свідоцтва, метрики, орденські книжки, посвідки про участь в антифашистській боротьбі, партійні квитки тощо_ радянські органи не визнавали. Єдиним документом для них був “переселенський лист”.

Після двох років усіх оптантів загнали у колгоспи. Вийти із колгоспу було неможливо, бо ніхто із колгоспників не мав паспорта, а без паспорта ні на яку роботу не приймали. Дехто “завербувався” на заробітки у шахти Донбаса, БАМ, цілину або інші важкі роботи.

Крайно розчаровані оптанті у перші же дні вирішили масово повернутися додому. Та повороту не було. Тих смільчаків, які намагалися пересісти кордон індивідуально, ловили, судили й засилали в Сибір. Була й спроба колективної “втечі”. У 50-х роках кілька десятків оптантів із Квасилова на спеціально пристосованих возах із шатрами, рушило до кордону. Після 25 кілометрів, (під Грушвицею), дорогу їм перекрила міліція і силою повернула втікачів назад. Організаторів втечі арештували. Подібний випадок був і в селі Митниця, з якого

група селян на возах доїхала аж до Олеська, звідки їх міліція повернула назад.

Листування з рідними у Словаччині підлягало суворій цензурі. Найменша критика існуючого стану мала за наслідок ліквідацію листа. До адресатів доходили лише ті листи, які хвалили радянську систему.

Поступом часу оптанті, особливо молоде покоління, адаптувалося до нових умов. Свою працьовитістю досягли успіхів на різних ділянках, однак тута по батьківщині їх не покидала.

У перші роки ніхто з оптантів не смів відвідати рідний край і до них радянська влада нікого зі Словаччини не пускала. Наприкінці 50-х років радянські органи пускали оптантів на тимчасові відвідини “по виклику” найближчих родичів: дітей, батьків, братів і сестер. Чехословацькі органи багатьом з них продовжували тимчасовий побут, а врешті-решт, під різними предиктами (одруження, піклування про немічних родичів), залишали їх на постійне проживання.

На початку 60-х років оптанті мали вже своїх речників, які писали заяви про дозвіл на повернення у чехословацьке посольство, а також у радянські державні та партійні органи. Таких речників арештували, судили, однак загальний рух за повернення оптантів на батьківщину припинити вже не можна було.

Про все це оптанті мені детально розповідали під час моїх експедицій в селах Волині.

Після повернення додому я поінформував про стан речей тодішнього голову Центрального комітету Культурного союзу українських трудящих Василя Капішовського, який порадив мені написати письмовий звіт, що я і зробив. Правда, мій звіт був аж занадто обережний. Я вимагав, перш за все, пожавлення контактів між оптантами та Пряшівчиною, головним чином, на полі культури: обмін делегаціями й колективами художньої самодіяльності, гастролі Українського народного ансамблю в села, заселені оптантами, висилки до них нашої української преси та книжок тощо.

Як я довідався пізніше, В. Капішовський передав моого листа

тодішньому секретарю ЦК КПС Василю Біляку, а той інформував про його зміст найвищі партійні та державні органи, до яких подібні скарги й заяви доходили і від самих оптантів. Мій лист ніби був одним з поштовхів пожавлення повороту реоптантів у Словаччину. На хвилях демократизації суспільства в 1966-67 роках розпочалася масова реоптакція з України. Точних даних про кількість людей, які повернулися у Словаччину нема. С. Крушко відгадує їх на 6.000-9.000. Мені це число здається заниженим.

В 1967-68 роках у Пряшеві було засновано неофіційний “комітет реоптантів”, метою якого була допомага реоптантам при адаптації до нових умов. Після окупації Чехословаччини військами Варшавського договору у серпні 1968 року, комітет саморозпустився, а хвиля реоптакції чехословацького громадянства значно сповільнілася.

Нова хвиля реоптакції відновилася в 1990 р., коли Федеральний уряд ЧСФР спеціальною постановою (ч.905\1990) дозволив чехам і словакам із “чорнобильської зони” натривало повернутися у Чехословаччину. Аналогічну постанову прийняв і уряд Словацької Республіки (ч. 583\1990). При словацькому уряді постановою ч. 185\1991 було встановлено спеціальну посаду “уповноваженого уряду уділя переселення осіб словацького походження із зараженої зони України” (став ним Антон Джубан). Для реалізації переселення з державного бюджету було виділено 15 мільйонів крон. Ця сума згодом збільшувалася. В 1991 р. Міністерство внутрішніх справ СР ухвалило статут “Координаторного комітету реоптантів” й офіційно зареєструвало цю організацію (голова Степан Крушко). Комітет розгорнув широку діяльність і проводить її до сіх пір.

Отже, переселення колишніх русинів-українців та їх нащадків із України у Словаччину продовжується і по сей день. На жаль, всі вони (навіть ті, що зовсім не володіють словацькою мовою) повертаються вже зі словацькою національністю в документах і навіть ширим переконанням, що вони є словаки. Ті оптанті та їх нащадки, які залишилися в Україні із різних

(переважно сімейних) причин не бажають повернутися у Словаччину, домагаються, щоб за ними був закріплений “Статут закордонного словацького”, який надає їм немалі пільги й привілеї: вільний безвізний в’їзд у Словаччину, право на подвійне громадянство, безоплатне навчання у вузах тощо. В нинішніх умовах така вимога, підтримувана Координаційним комітетом реоптантів, є зовсім логічною.

Оптація і реоптакція русинів-українців Словаччини є одним із парадоксів післявоєнного розвитку цієї національної меншини, парадоксом мало знаним і мало дослідженим. Це явище вимагає об’єктивного вивчення на основі наукових, а не політичних принципів. Для науковців Словаччини й України тут відкривається широке поле діяльності.

Примітки:

1-Ванат І.: Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини. Книга друга (вересень 1938 р.-лютий 1948р.). – Пряшів, 1985. – С. 264-266. Згідно з повідомленням автора, в нього є готовий до друку рукопис монографії про оптація 1947 р. Брак коштів стримує її видання.

2-Vaculik J.: Presidleni Ukrajincu z Ceskoslovenska do CSSR\ - Sv\ 7\ Ukrainska etnicka skupina. – Praha 1988. - S. 194-200.

3-Крушко С.: Оптанти. Збірник статей, спогадів, документів та фотографій. Пряшів, 1997. – 280 стр.

4-Мушинка М.: У земляків на Україні. Нове життя. – Ч. 7,8,9,10,11. – Пряшів, 13.2. – 20. 3. 1965. – С. 5.

5-Ні у праці І. Ваната, ні у розвідці Я. Вацуліка, ні у монографії С. Крушка, мої статті навіть не згадуються.

6-Волинські чехи жили в Україні з другої половини 19 ст. і належали до найзаможнішого прошарку населення: багаті підприємці, власники заводів, фабрик, і, головним чином – великих наділів землі (куркулі). Як експлуататори, вони не мали найменшого шансу зжитися з радянською владою, яка не тайлася планом ліквідації колишніх експлуататорів як класу. На підставі міждержавних договорів 1945 і 1946 років понад 33.000 волинських чехів оптувало чехословацьке громадянство. Їх було переселено в західній Чехії (Судети), на місцях скупчення було

депортовано німецьке населення. Головним центром їх скупчення було Жатецько.

7-Згідно із статистичними даними оптанті вивезли в Україну 928 коней, 2742 корів, 303 волів, 1281 телят, 17.609 поросят, 3752 овець, 547 кіз, 8367 птиці, 84 вуликів бджіл, 3560 штук сільськогосподарського інвентаря, 15 сіялок, 12 косарок, 28 молотарок, 1538 возів, 824 саней, 10755 центнерів зерна, 9704 центнерів інших продуктів (Крушко С.: Оптанти. С. 49-50).

8- В російськомовних документах – “русская”, у словацькомовних – “ruska”.

9-Крушко, С.: Оптанти. – С. 49.

10-Я ніколи не забуду розповідь нещасної матері: “В дорозі в нас померла семирічна донечка. Оплакали ми її, забили у самородний ящик і поклали у товарний вагон, аби на новому місці поселення поховати її. Та в ночі злодії виломили підлогу у вагоні і вкрали ящик з дитиною, сподіваючись, що там є м’ясо або інша пожива. Що сталося з нашою мертвою дочки, ми і досі не знаємо”, - ридаючи говорила мати.

11-Гуцул – по –румунськи – злодій, розбішака.

12- Інколи цензурою проскачували й листи із завуальованою двозначною мовою. Наприклад, моя тітка Катерина Шпирко із Миротина писала своїй сестрі (моїй мамі): “Живемо багато. Кожен день маємо свято – великоподійну п’ятницю. Відпочиваємо з ранку до ночі на сонці. Вода в обидвох наших криницях ніколи не висихає. Комори повні зерном – майже стільки як у багача Петра з Янівки”. Мама все зрозуміла. Голодуємо. Зранку до вечора працюємо в полі, а на трудодні нам нічого не платять. Комори порожні, як у циганина Петра з Янківки.

Слід відзначити, що судові вироки над оптантами за вчинки політичного характеру українська влада визнала незаконними і реабілітувала засуджених. Кари за спроби і легального переходу державного кордону і досі не підлягають реабілітації.

Микола Мушинка
Пряшівський університет.

ЗУСТРІЧ З ЛЕМКІВЩИНОЮ В 2000 РОЦІ

Яка довга зима і як сильно хочеться знову відвідати свою землю. Майже кожного, другого місяця, декількох підряд років, я і мої колеги з ФДЛ їдемо на рідину і святу землю – землю наших прадідів, де течуть неповторні і цілющі потічки, де є чудові гори, на яких ростуть вікопомні дерева, де є цілюще повітря і відчувається тисячолітній дух наших пращурів – все це називається ЛЕМКІВЩИНОЮ.

Ми чотирьох, Я. Швяглою, П. Когутом, і Д. Солинкою ще після Різдвяних свят запланували вже коротку поїздку, але першу в 2000 році – відвідати Лемківщину 8 квітня.

Як з нетерпінням ми чekали наближення цього дня, дня зустрічі з Лемківщиною. 9 квітня назначено богослужіння у церкві в Конечній по річниці мого вуйка. Чудового, доброго і сильного духом лемка – таким він був Кевуля Семан, який до 7. 04. 1998 р. проживав в с. Гладишів. Вічна йому пам'ять.

Але декілька днів приближенні поїздки випав великий сніг, на декілька десятків см. Сніг, який не сходив і загрожував нашій поїздці, що планувалася на суботу 8 квітня. В четвер 6. 04. дзвонить до мене Д. Солинко і каже, що вони у Львові порадилися і пришли до висновку, що поїздка неможлива через великий сніг. А справді в четвер я навіть не виїзджав машиною нікуди, бо був такий сніг, що не міг вийхати з гаражу. На серці неспокійно і тривожно, бо ще не було такого, щоб зірвалася заплянована поїздка жодного разу. А так хочеться зустрітися і милуватися Лемківщиною. Я на це нічого не сказав, тільки відповів, що вам вирішувати, а я ще побачу завтра, яка буде погода. Сну не було, чекав з нетерпінням до ранку. Коли ішов на роботу, глянув на небо, а там виглянуло сонечко і вселило радість і надію у моє серце. Зранку проглянув всі невідкладні справи фірми, де працюю директором, яка знаходиться на вулиці назви моєго села, з якого вийшли мої корені і народилися мої батьки – Радоцинській. Глянув на речі, які стоят в моєму кабінеті ще з Радоцини, на картини, які так рідкісно відтворив Радоцину мій колега і сусід по селі родом з Жидівського і партнер по поїздці, великий лемківський художник Д. Солинко і рука потягнулася до телефонної трубки. Набираю, як і дуже часто,

номер телефону 62-21-32 у Львові до Д. Солинка. Як і завжди кажу йому:

Вас вітає Радоцина, як там Жидівське себе почуває?

А він зразу мені відповідає:

Дзвонив мені і П. Когут і вони відмовилися від поїздки, бо великий сніг і справді, Володя, я раджу нам не їхати, бо це є ризиковано, але сам не безповоротно відмовляється, тільки мене переконує в неможливості поїздки. Чую, як мені кров теплішає на лиці, щось стискує серце і йому на це кажу, що я поїду сам. Твердо вирішив – їду.

Вночі лежу, а перед очима мої лемківські дороги, по яких я їду, придорожні хрести, каплички, церкви і одна думка, як доїхати до Лемківщини, а назад вже нема страху.

Тривожило мене ще й те, що Д. Солинко сказав, що дзвонили і Ф. Гоч з Зиндронови і архієпископ Адам з Сянока і відраджували поїздку, а вони знали, що ми маємо їхати через снігозаметіль на дорогах. Але думаю: я ж їду додому, і прошу Бога, щоб поміг в дорозі.

Ранок видався надійлівішим, дивлюсь на сніг, позираю в небо і йду на роботу, а в думці тільки Лемківщина. Заходжу в кабінет, відповідаю на ранішні дзвінки і набираю номер телефону Д. Солинка, а в души тривога, що він скаже. Піднімає трубку, він, витаючися, як завжди, а він відповідає вже веселіший і я глянув на вирізьблений водою у гарну форму, камінь, який пролежав хто-знає скільки років у річці в Радоцини, а тепер стоїть у моєму кабінеті, і не даю йому нічого сказати, а відразу кажу: я виїзджую через дві години, а Ви? А в середині в мене якась тривожна надія на відповідь. Він відповідає:

Я відчуваю, що ти приймеш таке рішення, але тобі самому ризиковано їхати, так що приїзджай до мене і поїдемо.

Я положив трубку, а на душі незображенна радість від його відповіді і прийняття нашого рішення. Зайшла бухгалтер Євгенія Михайлівна Мороз, яка завжди знає про мої поїздки і духом підтримує мене в них, хотіла запитати, коли я підпишу їй документи, але глянула на мене і каже: “підпишіть мені, бо я бачу, що ви їдете і нехай Бог Вам допоможе в дорозі”. Тим самим ще більше вселила мені надію на краще.

Лечу до дому, відкриваю гараж, готую машину і дивлюся, що

сніг стає вже піддатливим до поїздки і сонечко світити миліше. Заходжу до хати, жінка незаперечно: все таки їдеш, бо вона вже знає, що відговорити від поїздки на Лемківщину це марна справа, бо я вночі навіть міг сказати, що їду на Лемківщину. Збираю речі, виходжу, цілулю двох синів, жінка відкриває браму, я їй вдячливо помахав рукою і поїхав у Лвів. Д. Солинко вже був готовий, сідає в машину і оба щасливі рухаємо з місця.

Але дорога піддатлива, їдемо і думаємо, як зустріне нас Лемківщина. По дорозі обговорюємо різні лемківські проблеми. З Д. Солинкою ми неодноразово їздили в мою рідну Радоцину, де стоїть тільки школа, капличка, декілька фігур, хрестів і цвинтаря, село безбожники знищили ціле. Біля хреста поблизу цвинтаря ми кожного року, як їдемо на Ватру в Ждиню, зі священником останні роки А. Дудою їдемо в Радоцину і робимо відправу за упокоївшими Радоцинянами. Їздимо в Радоцину і художник Д. Солинко з натури, і з розповідей радоцинян відтворює на картинах мое село, бо не має фотографій того часу.

Незамітно доїжджаємо до границі в Шегині, машин не має, бо і хто ще в таку замітель пойде, перетинаємо кордон і потихенько підїжджаємо до Перемишля. Згадуємо, яке було сильне українське місто і їдемо на перевал до ще одного нашого міста Сянока. Відбувається приємна розмова між нами. Д. Солинко дивиться вперед і каже: "я бачу, що на Лемківщині світить сонце і дорога добра, буде погода, бо дим з хатів їде дотори". І справді, коли під'їхали на умовну границю Лемківщини, то вона нас зустріла сонечно, доброю дорогою і легкими сніжинками.

Миняємо Сянок і їдемо на Дуклю, а там на Зиндранову, до нашого славного сина Лемківщини, який ціле життя буде, як музей, так і церкву, пише і видає багато видань, тим самим тримає Лемківщину. Недавно він написав і видав книжку, якої ще світ не бачив: "Правду про життя Лемка". Ця книжка заслуговує на світове визнання, по ній ще будуть писати дисертації. Ф. Гоч завжди зустрічає нас з лемківською теплотою і гостинністю, готовий допомогти і порадою і всім необхідним. Підїжджаємо щасливо до його хати, бо по Лемківщині ми їхали і насолоджувалися її природою і свіжим повітрям і не думали, що дорога буде така чиста і безпечна. І в нас обох була радість від того, що ми приїхали. Ф. Гоч, коли зустрів нас, запитав де ми взялися, як доїхали, і

побачив, що ми усміхаємося, зрозумів, що все добре.

За погариком приємної "Гочівки" і смачної вечері, яку приготовала, вже який раз, його жінка Марія, ми ромовляємо про всі новини, давно не бачилися, бо була зима і плануємо в завершенню поїздки в Конечну, до церкви вже разом, з Ф. Гочем. Постелили нам окремо, спиме смачно. Зранку снідаємо і Ф. Гоч піднімає телефонну трубку, набирає номер і каже: "витам тебе Петре, ту з тобом хоту побесідувати" – і дає мені трубку. Я кажу: "vas vittaє Radoцина". Він спочатку не повірив, а потім каже: "я вам того не пробачу". А вийшло так, що і він готовий був їхати, навіть речі приготував, але Д. Солинко йому не подзвонив, що ми таки їдемо і він про це не знав. І в мене зразу з'явилася думка, що мусимо виправити цю помилку. Скоро вже втрьох знову мусимо їхати на Лемківщину.

Але виrushаємо в дорогу. Я, Д. Солинко і Ф. Гоч, приїжджаємо в Конечну і від Андрія Гири, який завжди нас привітно зустрічає і питає, коли ми будемо вертати в свої гори, каже, що відправа в церкві буде через півтори години, бо зараз іде служба Божа в Гладишеві. Їдемо в Гладишів. По дорозі в Ждині зустрічаємо вуйкову жінку, яка втішилася, що ми приїхали і каже: "я знала що ти, Володя, приїдеш". Вона зараз живе в Горлицях. Приїхали ми до церкви в Гладишові, зайшли, помолилися і після Богослужіння вийшли надвір. Нас обступили наші країни і відбулася приємна розмова, але ще приемніше нас вразило, що підходить до нас жінка – прізвище її Філь і каже, що в нас тут вже рідні не має і наполегливо запрошує додому на каву. Так само просить нас в гості і мій давнішній знайомий п. Кузьмич, нам приємно, що такі гостеприємні наші лемки, Потім ми побували у церкві в с. Конечній, після якої, той же А. Гира нас люб'язно запросив до себе, де на столі вже гостинно було все приготовлено.

Дальше ми поїхали в Горлиці в Руську бурсу, де відбулася зустріч лемків, на якій з гарною доповіддю виступила Олена Дуць-Файфер, потім показала фільм про лемків. Зустрілися там з Доньским, побували ми потім і в Криниці на могилі славного маляра Никифора Дровняка, подивилися на новозбудовану церкву і з великою радістю, що поїздка здійснилась, але з сумом, що залишаємо рідні гори, вертаємося назад.

По дорозі Ф. Гоч розказує де в селах, по яких ми їдемо де живуть

наші лемки і тим самим вселяє в нас надію, що лемки є, і Лемківщина буде ще – велика і сильна. Ф. Гоч розказує нам стільки про наші гори, що ми твердо вирішуємо: через два тижні вернутися знову сюди разом з П. Когутом. Заїжджаємо в Зиндранову, дякуємо Ф. Гочу і його жінці Марії за їх піклування про нас і щасливі вертаємося назад.

Через два тижні вже з П. Когутом знову їдемо в рідні гори. Наперед сплановуємо нашу поїздку по Лемківщині. Границя нас зустріла гостинно і скоро перетинаємо її. І знову їдемо по тій же дорозі, але вже без снігу, на Сянік, а потім в Петрову Волю, де народився славний син Лемківщини, нині сповнений сил і енергії, який їде разом з нами до своєї, де він народився 80 років тому, хати – П. Когут. Підїжджаємо до його школи, де він закінчив її 66 років тому, і вона ще стоїть і слухняно приймає його, даліше їдемо до церкви, де він хрестився, біля церкви вклоняємося дубу, який посаджений 1200 років тому в честь прийняття християнства на Лемківщині. Відвідуємо могили його матері і могилу видатного лемка – Гумецького вперше за 55 років після вигнання Петро Когут ступає ногами на землю, де стояла його хата. Аж тепер віднайшов, де вона була. Ще стоїть студня, вверху видно його поле і яку радість бачимо на його обличчі, яку неможливо передати. Біля дороги він нам робить гостину, підходить поляк, який живе тут і питає, що ми певно думаємо будувати тут якусь фабрику. Потім залишаємо село і з П. Когутом їдемо підвечір вже до рідної Радоцини. Вклонитися моїм предкам. Кругом робимо прекрасні фото. Вже ввечері приїжджаємо знову до Ф. Гоча в Зиндранову і ще довго за погариком “Гочівки” їде приемна розмова. Спимо добре, всі окремо. Рано снідаємо і їдемо до Висови на святу Гору Явір, де обявилася Матір Божа в 1929 році. Там сьогодні стоїть величава дерев'яна капличка під бляхою, поблизу є свята вода в криниці (студні). Там молимося, любуємося тим святим місцем і задоволені та щасливі від побаченого їдемо назад з Ф. Гочем в Зиндранову, а так і в Україну, з надією, що скоро знову ми зустрінемося з Лемківчиною, а може і повернемося в рідні гори назавжди.

Володимир Шуркало.

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO
Departament Nauki, Edukacji, Kultury i Kultury Fizycznej

Towarzystwo Muzealne
w Zydronowej

Ochotnicza Straż Pożarna
w Zydronowej i Dukli

Szanowni Państwo,
Organizatorzy IX Muzealnego Święta Tradycji Łemkowskiej
„OD RUSAL DO JANA”

Proszę przyjąć słowa wysokiego uznania za organizację 9. już edycji Święta kultury łemkowskiej w Zydronowej, imprezy jakże pięknie łączącej polskie i łemkowskie obrzędy ludowe, miejsca spotkania w swojej „matej Ojczyźnie” Łemków z Polski i spoza jej granic, z Ukrainy i Słowacji, z Kanady i USA.

Wśród wielu zadań, jakie pełni kultura, do szczególnie znaczących należy wychowanie w duchu patriotyzmu i miłości do „dużej” i „małej Ojczyzny”. Państwo realizujecie do zadanie w jakże piękny sposób, dokumentując i prezentując te wszystkie wartości, które pozwalają tworzyć obraz Ojczyzny Łemkowskiej, szczególnego miejsca urodzaju dzieciństwa i powrotów.

Pozwólcie Państwo, że w imieniu Pana Marszałka Bogdana Rzońcy i Urzędu Marszałkowskiego przekażę tą drogą Wszystkim Państwu, Jego Organizatorom i Uczestnikom, najlepsze pożdrowienia i życzenia wielu miłych spotkań, rozmów, wrażeń i reakcji im towarzyszących.

Z wyrazami szacunku

Czesław Nowak
Dyrektor Departamentu

Rzeszów - Zydronowa, 1 lipca 2000 r.

Zyndranowa 07.05.2000 r.

STOWARZYSZENIE ŁEMKOW ZARZĄD GŁÓWNY ulica Zofii Kossak 6 59-204 L E G N I C A 6 (2)		Gorlice, 1999.10.10
Zjednoczenie Łemków Zarząd Główny 38-300 Gorlice ul. Broniewskiego 9/7	Nadzwyczajna Komisja Sejmu RP ds. Reprywatyzacji ul. Wiejska 6 00-902 Warszawa	
<p>Zarządy Główne Zjednoczenia Łemków i Stowarzyszenia Łemków na wspólnym posiedzeniu w dniu 10. października 1999 r. przyjęły wspólne stanowisko w sprawie rządowego projektu ustawy o reprywatyzacji nieruchomości i niektórych ruchomości osób fizycznych przyjętych przez Państwo lub gminę miasta stołecznego Warszawy oraz o rekompensatach, następującej treści:</p> <p>1. W celu wyeliminowania nierównego traktowania obywateli wobec prawa i zwracania wszystkich grup poszkodowanych, podobnie do kreślonych w ust. 2. art. 8. proponujemy wykreślenie zapisu art. 2. ust. 2. pkt 3. oraz dodanie do art. 8. pktu 3. o treści następującej: „Jeżeli osoby, które utraciły mienie w oparciu o dekret z dnia 27. lipca 1949 r. o przejęciu na własność Państwa nie pozostających w faktycznym владании właścicielami nieruchomości, ziemskich, położonych w niektórych powiatach województwa bialostockiego, lubelskiego, rzeszowskiego i krakowskiego (Dz. U. 46 poz. 399 i Dz. U. nr 17. poz. 71 z 1958 r.) nabyły na własność lub użytkowanie wieczyste inną nieruchomość nierównowartość w stosunku do utraconej, to wartość świadczenia przysługującego z tytułu ustawy reprywatyzacyjnej pomniejsza się o wartość świadczenia otrzymanego w oparciu o dekret z dnia 27.07.1949 r.”.</p> <p>2. Postulujemy ponadto zwiększyć wartość świadczenia reprywatyzacyjnego w naturze do 100 % mienia tożsamego lub zmiennego, gdyż obniży to w efekcie koszty reprywatyzacji. Nie wymaga to bowiem konkretnych środków budżetowych lecz pomniejsza jedynie zasoby właściwości Skarbu Państwa.</p> <p>3. Wniosekujemy zwolnienie z opłat spadkowych osób poszkodowanych, korzystających ze świadczenia reprywatyzacyjnego, ponieważ przez 50 lat Państwo czerpało zyski z zabranego im mienia, bez zgody właścicieli. Oznacza to że art. 11. i 63. powinny być usunięte.</p> <p>4. Proponujemy, by określony w art. 42. okres składania wniosków o przyznanie świadczenia reprywatyzacyjnego został wydłużony z 3 miesięcy do 1 roku.</p> <p>Jednoczenie w celu zabezpieczenia możliwości możliwej największej zwrotu w naturze za konieczne uznamy wstrzymanie wypredaży w drodze przetargów majątku Skarbu Państwa, gdyż w ten sposób nie ulegnie uszczupleniu mienie, przewidziane do zwrotu w naturze.</p> <p>Andrzej Kopcza przewodniczący ZG Stowarzyszenia Łemków</p> <p>Aleksander Maślej przewodniczący ZG Zjednoczenia Łemków</p>		

DECYZJA

Rady Towarzystwa Muzealnego w Zyndranowej dotyczącej dalszego funkcjonowania Muzeum-Skansenu Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej, gmina Dukla, powiat Krośnie.

15 maja 2000 roku na posiedzeniu Rady Towarzystwa Muzealnego w Zyndranowej omówiono niezwykle trudną sytuację muzeum, pozbawionego od 1 stycznia 1999 roku instytucjonalnej opieki i środków finansowych na działalność.

Rada zobowiązała się wówczas do podjęcia wszelkich możliwych interwencji, zarówno u władz samorządowych gminy, powiatu, województwa, jak też w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego w celu uzyskania niezbędnej pomocy, pozwalającej na utrzymanie jedynie w Polsce muzealnej placówki kultywującej kulturę łemkowską.

Ustalono jednocześnie, że 1 maja 2000 roku podjęta zostanie ostateczna decyzja o losach muzeum.

Starania, apele do władz, prośby o wsparcie pozostały niestety bez echo. Jedynymi sprzymierzeńcami i obrońcami muzeum i kultury łemkowskiej były środki masowego przekazu (prasa, radio, telewizja), którym Rada składa serdeczne podziękowanie.

Na posiedzeniu 7 maja 2000 roku Rada Towarzystwa Muzealnego podjęła następujące decyzje:

- Brak środków finansowych uniemożliwia zatrudnienie przewodnika.
W tej sytuacji w muzeum nie będą przyjmowane oficjalne delegacje, goście władz samorządowych i państwowych z wyjątkiem gości Miasta i Gminy Dukla (Urząd Miasta i Gminy Dukla jest członkiem zbiorowym Muzealnego Towarzystwa).
- Przez okres sezonu turystycznego muzeum będzie udostępnione do zwiedzania tylko dla grup zorganizowanych i po uprzednim uzgodnieniu z społecznym kierownikiem i opiekunem placówki – Teodorem Goczem.
- Osoby indywidualne nie będą oprowadzane.
- W przypadku zmiany stanowiska Władz, Rada rozważa możliwość zmiany niniejszej decyzji.

Za Radę Towarzystwa Muzealnego
upoważniony przez Radę

Teodor Goc

ЗМІСТ - SPIS TREŚCI

ШАНОВНЫ І ДОРОГЫ ЧИТАЧИ	3
СПОМИНИ ЛЕМКІВ	4
ДВАДЦЕТА В МИХАЛОВІ	9
ПРО ФУНДАЦІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВ У ЛЬВОВІ	12
КЛУБ ПАТРІОТІВ ЛЕМКІВЩИНИ	15
НЕОЦІНИМА КНИЖКА ДЛЯ ЛЕМКІВ	17
КУРСОКОНФЕРЕНІЯ ДЛЯ УЧИТЕЛІВ І КАНДИДАТИВ НА УЧИТЕЛІВ ЛЕМКІВСКОГО ЯЗЫКА В КРЕНИЦІ ОД 6-8 ЛИПЦЯ 2000 Р.	19
МАЙБУТНЄ ЛЕМКІВЩИНИ	21
NASZE OSTATNIE DNI W SMERECZNEM WE WRZEŚNIU 1944 ROKU	24
СВЯТО ЛЕМКІВСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ	33
ШЕМАТИЗМ	35
ПАРАЛЕЛЬНО З ВІСЛОЮ	37
ЗУСТРИЧ З ЛЕМКІВЩИНОЮ В 2000 РОЦІ	46

Zyndranowa 5 marca 2000 roku

ОСВІДЧЕННІ

Rada Towarzystwa na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Lemkowskiej w Zyndranowej, gmina Dukla, pow. Krośno, woj. Podkarpackie.

Od czasu zerwania umowy-użyczenia w dniu 1 stycznia 1999 roku przez Dyrektora Muzeum Okręgowego w Krośnie Pana Jana Gancarskiego, która zawarta była między Kierownikiem Muzeum Kultury Lemkowskiej w Zyndranowej a Dyrektorem Muzeum Okręgowego w Krośnie w dniu 01.04. 1996 r. – rozpoczęte pracę przez Panią mgr Elżbietę Słyś-Janusz uległy zaprzepaszczeniu.

Z braku środków przerwano prace przy konserwacji zabytkowych obiektów i eksponatów oraz naukowym opracowywaniu zbiorów.

Remontu wymagają pokrycia dachowe chaty muzealnej, koniuszni i stajenki, przez które dostająca się woda czyni spłoszenia w drewnianym budownictwie.

Brak środków na zatrudnienie nawet 1 pracownika, który byłby jednocześnie kustoszem i konserwatorem – stawia pod znakiem zapytania również możliwości zwiedzania Muzeum i Zagrody przez przyjezdnych turystów w zbliżającym się sezonie turystycznym 2000 r.

Rozmowy i prośby w sprawie pomocy dla placówki prowadzone z władzami powiatowymi w Krośnie i samorządem gminy w Dukli pozostają w stanie martwym.

Również pismo Radnego Sejmiku Województwa Podkarpackiego P. Stanisława Juchy do Marszałka Województwa Podkarpackiego P. Bogdana Rzońcy z wiadomością do: Przewodniczącego Komisji Sejmowej Mniejszości Narodowych i Etnicznych P. Jacka Kuronia, Ministra Kultury i Sztuki, Generalnego Konserwatora Zabytków nie odbiło się najmniejszym echem. Były tez pisma w obronie Muzeum od kulturo-wimuzealnych organizacji z kraju i z zagranicy.

Stąd mówienie o wielonarodowym dziedzictwie kulturowym wywołuje uzasadnione rozgoryczenie w społeczności lemkowski.

Przypuszczamy, że w oczach obecnej władzy rozproszona i ograbiona po wojnie i w czasie Akcji Wiśla społeczność lemkowska pozostawiona własemu losowi – ulega szybkiej asymilacji i zębędzią jej będzie nawet pamięć o własnych zabytkach i kulturze.

Przetrwanie jednak do czasu wspólnej Europy rokuje nasze nadzieje na mecenate państwa nie dzierżących zabytków kultury na państwowie i „prywatne kolekcje”.

Przedstawiając aktualny stan Rada postanawia:

- Do dnia 15.05.2000 r. udostępniać zwiedzanie Muzeum wycieczkom szkolnym i osobom prywatnym.

- O ewentualnym całkowitym zamknięciu Muzeum dla zwiedzających Rada zadecyduje w dniu 01.05.2000 r.

КУЛЬТУРА, ИСТОРИЯ И ПАМЯТКИ ЛЕМКІВ В ПОЛЬЩІ
KULTURA, HISTORIA I ZABYTKI ŁEMKÓW W POLSCE

ЗАГОРОДА ZAHORODA

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NA RZECZ ROZWOJU
MUZEUM KULTURY ŁEMKOWSKIEJ W ZYNDRANOWEJ

Wydaje: Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej

Выдає: Музей Лемківської Культури в Зынранові

Redaguje zespół redakcyjny z pomocą autorów-korespondentów
Редактує редакційний колектив з помочом авторів-кореспондентів

Adres redakcji:

TOWARZYSTWO MUZEALNE W ZYNDRANOWEJ
z dopiskiem "Zahoroda"
38-454 TYLAWA, pow. KROSNO

NALEŻNOŚĆ ZA KWARTALNIK ORAZ POMOC I DARY DLA
MUZEUM PROSIMY NADSYŁAĆ NA KONTO:
NR 86421096-1922-27006-0 GBPZ S.A. Wrocław Filia/Sanok
Podkarpacki Bank Spółdzielczy w Sanoku Oddz. Dukla

Redakcja nie zwraca materiałów nie zamówionych, zastrzega sobie
prawo skracania materiałów oraz używania własnych tytułów.
Redakcja nie zawsze utożsamia się z poglądamи reprezentowanymi
przez autorów zamieszczonych materiałów.
Materiały pisane dialektem publikujemy w oryginalnej formie

OD 1996 r. KWARTALNIK DOTUJE
MINISTERSTWO KULTURY I SZTUKI